

Institutionen för ekonomi och IT
Avdelningen för samhällsbyggnad och samhällsutveckling
Juni 17, 2022

RÖR INTE MITT KRÄNKANDE ORTNAMN!

EN STUDIE OM VARFÖR VISSA KRÄNKANDE ORTNAMNSELEMENT TAGITS
BORT MEDAN ANDRA FINNS KVAR

Ali Chit och Anton Wimmer

Kandidatuppsats, 15 hp
Examensarbete i Lantmäteriteknik

Förord

Vi vill tacka de personer som hjälpt oss med vårt arbete, inte minst alla ni som ställt upp på intervjuer, ni som svarat på mail, vår handledare Anders Palmqvist, vår examinator Linn Gustavsson, alla lärare som vi kunnat prata med när vi känt oss osäkra och alla klasskompisar som vi bollat idéer med.

Vi vill även tacka våra föräldrar som stått ut med att vi inte kommit på besök lika ofta och att vi under dessa besök främst suttit inomhus och pluggat istället för att umgås.

Examensarbetet markerar slutet av vår tid på Högskolan Väst. Vi vill tacka våra lärare (nuvarande och tidigare), gästföreläsare och anställda på högskolan som gjort vår tid där fantastisk!

Trollhättan, 17 juni 2022

Ali Chit och Anton Wimmer

RÖR INTE MITT KRÄNKANDE ORTNAMN!

Sammanfattning

I Sverige har det sista ornamnet innehållande ordet “neger” tagits bort från Lantmäteriets kartor. Samtidigt finns de kränkande orden “tattare”, “zigenare” och “lapp” kvar i ornamn på kartorna. Syftet med denna studie är att undersöka varför ett kränkande ornamnelement tagits bort medan de andra finns kvar samt att undersöka hur de kvarvarande kränkande ornamnen bör hanteras. Eftersom problematiken handlar om huruvida ornamnens hävd eller ändamålsenlighet väger tyngst så kommer rapporten undersöka hur Lantmäteriet gör denna avvägningen i praktiken.

Studien grundar sig på semistrukturerade intervjuer och mailkorrespondens med ornamnsexperter och representanter för de berörda folkgrupperna. Lantmäteriet berättade att avvägningen mellan hävd och ändamålsenlighet alltid sker från fall till fall och kräver att de tar hänsyn till många faktorer, men eventuell hävd och kulturhistoriskt värde väger tungt i bedömningen eftersom ornamnen ingår i Sveriges immateriella kulturarv. Utifrån respondenternas svar sammanställdes ett resultat som visar att ornamnen med ordet “neger” sällan var hävdvunna eller kopplade till det svenska kulturarvet, vilket skapade ett lägre skyddsvärde än vid de övriga orden som vanligen förekommer i hävdvunna ornamn med ett kulturhistoriskt värde. Andra faktorer som kan spela in är allmänhetens opinion, hur gemene man uppfattar orden, huruvida prejudikat uppstått, hur stor enighet som råder kring huruvida ornamnen bör bevaras eller tas bort, folkgruppernas status med mera. Fem av sex respondenter förespråkar bevarande av ornamnen eftersom de har ett historiskt värde, men åsikter om att ta bort dem lyftes också eftersom orden är väldigt kränkande. Flera respondenter anser att det krävs en ökad folkbildning om hur folkgrupperna behandlats historiskt - eventuellt kan ornamnen användas som exempel i utbildningen och därmed användas i ett positivt avseende. Önskemål lyftes om att skapa plakat eller monument på de platser som har orden “tattare” eller “zigenare” i namnen eftersom det hade förtydligat platsens resande/romska historia.

Datum:	Juni 17, 2022
Författare:	Ali Chit, Anton Wimmer
Examinator:	Linn Gustavsson
Handledare:	Anders Palmqvist (Högskolan Väst)
Program:	Lantmätarprogrammet - Samhällsbyggnad och samhällsplanering
Huvudområde:	Lantmåteriteknik
Kurspoäng:	15 högskolepoäng
Utgivare:	Högskolan Väst, Institutionen för Ekonomi och IT, Avdelningen för samhällsbyggnad och samhällsutveckling, 461 86 Trollhättan, Sverige Telefon: 0520 22 30 00, E-post: registrator@hv.se , Hemsida: www.hv.se

STAY AWAY FROM MY OFFENSIVE PLACE NAME!

Abstract

Lantmäteriet, the Swedish government agency responsible for place names and the creation of maps, have removed every place name containing the offensive word “neger” (referring to afro-swedish people) from the maps. Meanwhile, there are still place names on the Swedish maps containing the equally offensive words “tattare” (referring to Travellers/Romani people), “lapp” (referring to Sami people) and “zigenare” (referring to Romani people). These are words that shouldn't be used in everyday language, yet they still exist in place names. The purpose with this study is to investigate why some offensive place names have been removed while others still remain, as well as examining how the remaining offensive place names should be handled - should we remove them or keep them? Old place names have considerable protection assured by the law, however offensive place names might violate the law since they make the place names less suitable for usage. Therefore, this report will also examine how Lantmäteriet makes their consideration between the place names age and suitability.

The report is based on semi-structured interviews and email correspondence with experts on place names as well as representatives from the ethnic groups that the offensive words refer to. The study shows that Lantmäteriet have to take account of many different things in their consideration between age and suitability, however the age and whether the place names are linked to Sweden's cultural history are factors of great importance since old place names are essential parts of Sweden's cultural heritage. The reason why the word “neger” was removed from the maps is that most place names containing that word were recent and of little importance for the cultural history of Sweden, while the other words usually appear in old place names with large historic value. Other factors that might have significance is how offensive the majority population think the words are, how many of the general public or the affected ethnic groups who support removal versus preservation of the place names, whether precedents exist, if the ethnic groups have high or low social status etcetera. A majority of the respondents in this study favored preservation of the place names because of their historic value, but one respondent supported removal since the names are very offensive. Multiple respondents expressed that the majority population need more education about how Sweden treated their ethnic groups historically - for that purpose, the place names might be used as illustrative examples of the segregation and discrimination the ethnic groups faced. Some respondents also requested information boards or monuments on places with names containing the words “tattare” or “zigenare”, since that would illustrate the traveller/romani history on those places more clearly than it is today.

Date:	June 17, 2022
Author(s):	Ali Chit, Anton Wimmer
Examiner:	Linn Gustavsson
Advisor(s):	Anders Palmqvist (University West)
Programme name:	Program in land management - Urban management and spatial planning
Main field of study:	Land Surveying
Course credits:	15 HE credits
Publisher:	Department of Engineering Science, University West, S-461 86 Trollhättan, SWEDEN Trollhättan, SWEDEN Phone: +46 520 22 30 00, E-mail: registrator@hv.se , Web: www.hv.se

Innehåll

Förord	i
Sammanfattning	ii
Abstract	iii
Nomenklatur	vi
1 Inledning	1
1.1 Tidigare arbeten	2
1.2 Avgränsning/Begränsning	2
2 Metod	3
2.1 Insamling av data	3
2.2 Urval	7
2.3 Tillvägagångssätt	7
2.3.1 Tillförlitlighet	9
2.4 Etiska övervägande	10
3 Svenska ortnamn	11
3.1 Ortnamnens funktion	12
3.2 Ortnamn i lagstiftning	13
3.3 Ortnamn – ansvariga myndigheter	14
3.3.1 Lantmäteriet	15
3.3.2 Ortnamnsrådet	15
3.3.3 Kommunen	15
3.4 Ändra ortnamn	16
3.5 Hävdvunna ortnamn	16
4 Kränkande ortnamn utifrån litteratur	17
4.1 Berörda folkgrupper	18
4.2 De kränkande orden i Sverige	20
4.3 De kränkande orden i ortnamn	22
5 Intervjustudie kring kränkande ortnamn	26
5.1 Hur utförs avvägningen mellan ändamålsenlighet och hävd beträffande kränkande ortnamn? ..	26
5.2 Varför har vissa kränkande ortnamnselement tagits bort medan andra finns kvar?	29
5.2.1 Tidsperspektivet – hävd eller ej?	29
5.2.2 Kontexten bakom ortnamnen	30
5.2.3 Ortnamnens kulturhistoriska värde	30
5.2.4 Prejudikat-effekt	31
5.2.5 Den allmänna uppfattningen om hur kränkande ordet är	33
5.2.6 Enad opinion	34
5.2.7 Frågans prioritet hos föreningarna	35
5.2.8 Ortnamnen har neutraliserats	37
5.2.9 Gruppernas status	38
5.2.10 Medial uppmärksamhet	39
5.2.11 Ordens internationella spridning	39
5.3 Hur bör de kränkande ortnamnen hanteras?	40
5.3.1 Bevarande av ortnamnen	40
5.3.2 Borttagande av ortnamnen	42

6 Diskussion och slutsats	43
6.1 Framtida studier	45
Källförteckning	48
Bilaga	53

Nomenklatur

Förkortningar

Isof	Institutet för språk och folkminnen
RUNG	Resande/Rom, Ung, Ny, Gammal
RAÄ	Riksantikvarieämbetet

Begrepp

Ortnamnselement: ord som ingår i ett ortnamn. I Göteborg är orden “göte” och “borg” ortnamnselement.

Prejudikat: tidigare domar från högre instanser som används för vägledning eller beslutande i likartade rättsfall.

Arbetsfördelning

Ämnesvalet och den inledande faktainsamlingen sköttes tillsammans genom att vi läste olika källor, diskuterade huruvida de verkade relevanta och sedan sammanfattade dem. Rapporter och andra långa källor delade vi upp mellan oss och sammanfattade varsin del medan kortare källor sammanfattades av en person. Sedan faktainsamlingen avslutats arbetade Ali med en rubrikmall som kunde användas till arbetets upplägg samt beskrivningar av den information som ska finnas under varje rubrik. Anton arbetade under tiden med att sälla och sammanställa information från sammanfattningarna och placera dem under provisoriska rubriker. För kapitlen 1, 3 och 4 utfördes faktainsamling och skrivande tillsammans eller genom att vi tog varsin rubrik. Det första utkastet till kapitel 2 ordnades av Anton, dessa förfinades sedan av Ali genom jämförelse med litteratur och omfördelning under rubriker. Intervjufrågorna togs fram tillsammans under tre olika tillfällen. Samtalet under intervjuerna och spontana intervjufrågor sköttes av Anton medan Ali funderade på följdfrågor. Automatisk transkribering via Word löste Ali medan renskrivningen av den automatiserade transkriberingen utfördes tillsammans genom en 50/50 uppdelning, med undantag för transkriberingen av Britt-Inger som utfördes av Anton. Kapitel 5 och 6 skrevs av Anton men korrekturlästes av och diskuterades med Ali. Under tiden arbetade Ali med metodkapitlet. Källhänvisning och omskrivning av fotnoter från länk till text sköttes av Ali. Anton skrev förord, sammanfattning och abstract, men dessa korrekturlästes av och diskuterades med Ali. Ali fixade innehållsförteckningen. Titelsida skapades av Ali men justerades av Anton. Språklig korrekturläsning utfördes främst av Anton medan Ali fokuserade på innehållsmässig korrekturläsning av arbetet. Dessutom har en mängd andra punkter ordnats av varje person under arbetets gång, däribland inläsning till ämnet och skrivande om saker som i slutändan inte var med i studien. Eftersom vi arbetade via Zoom de flesta dagarna och då satt lika länge så är vår bedömning att antal nedlagda timmar är närmast identiska för Anton och Ali.

1 Inledning

Ortnamn har många viktiga funktioner i samhället, exempelvis för navigering, för att beskriva en plats för andra personer eller för att ha en etikett på platsen för sig själv. Ortnamnen används hela tiden och ägs gemensamt av alla i Sverige. Det finns mängder av officiella ortnamn på kartorna men det finns ännu fler ortnamn som bara existerar i folkmun hos vissa människor. För att ett officiellt ortnamn ska vara ändamålsenligt så måste det vara funktionsdugligt och inkluderande - det får exempelvis inte kränka vissa personer eller grupper. Många ortnamn är väldigt gamla och ingår därför i Sveriges immateriella kulturarv, vilket medför att de har ett starkt lagstadgat skydd utifrån det som kallas för hävd. Det finns idag situationer där ändamålsenlighet och hävd kolliderar eftersom ord som förr var vedertagna men som idag är kränkande kan leva kvar i ortnamnen långt efter att de slutat användas i vardagligt tal. Lagstiftning säger att Lantmäteriet måste arbeta för att upprätthålla ett ändamålsenligt ortnamnsskick, samtidigt ger lagarna väldigt starkt skydd åt hävdvunna ortnamn. Det leder till en svår avvägning mellan bevarande och borttagande.

Utifrån ortnamnsrelaterade nyhetsartiklar från de senaste fem åren kan konstateras att ett kränkande ortnamnselement har tagits bort från de svenska kartorna, samtidigt som det fortfarande finns andra kränkande ortnamnselement i en mängd ortnamn. Någon förklaring till varför ett ortnamnselement tagits bort medan de andra finns kvar går inte att finna. En jämförelse mellan olika kränkande ortnamn har inte utförts i tidigare litteratur och den praktiska avvägningen mellan ortnamns ändamålsenlighet och hävd har inte heller beskrivits särskilt ingående. Ämnet är relevant eftersom god ortnamnsred uppmärksammats medialt flera gånger de senaste åren, exempelvis vid borttagandet av ortnamnen Negerskallelandet i Jokkmokk och Kvarteret Negeren i Jönköping år 2019 samt det nekade namnbytet av ön Röven år 2021. Debatten om rasistiska ord är lika laddad idag som 2019 och behovet att se över hur vi använder sådana ord är lika relevant som någonsin. Därför är detta ett relevant och aktuellt ämne.

Denna rapport har för avsikt att undersöka varför vissa kränkande ortnamn har tagits bort medan andra finns kvar. Rapporten ämnar även undersöka hur avvägningen mellan hävd och ändamålsenlighet utförs praktiskt och hur vi bör hantera de kvarvarande kränkande ortnamnselementen.

Frågeställningar:

- Hur utförs avvägningen mellan ändamålsenlighet och hävd beträffande kränkande ortnamn?
- Varför har vissa kränkande ortnamnselement tagits bort medan andra finns kvar?
- Hur bör de kränkande ortnamnen hanteras?

1.1 Tidigare arbeten

Lantmäteriets rapport *Ortnamn och namnvård nr 6 - God ortnamnsed* är Ortnamnsrådets rekommendation om hur hänsynsparagrafen Kulturmiljölagen 1:4 ska tolkas. Den används flitigt av de myndigheter som ägnar sig åt ortnamnsvård. Rapporten innehåller mängder av information beträffande ortnamn, ortnamnsvård och god ortnamnsed, däribland vad begreppet ortnamn innefattar, vad som menas med hävd, vilka funktioner ortnamn har i samhället, hur lagstiftningen ser ut angående ortnamn och vilka aktörer som har ansvar för ortnamn i olika situationer. I rapporten finns utdrag från rättsfall som visar hur lagstiftningen tillämpas i praktiken. För mer ingående information om ortnamn och ortnamnsvård rekommenderas denna rapport.

1.2 Avgränsning/Begränsning

Arbetet är avgränsat till fyra ord som är kränkande gentemot etnisk tillhörighet. Denna avgränsning har valts eftersom etnisk tillhörighet är en lagstiftad diskrimineringsgrund. Listan på kränkande ord hade sannolikt kunnat göras längre och uppfattningen om hur kränkande ett ord verkligen är beror alltid på personliga tolkningar och ståndpunkter. Det finns ortnamn innehållande andra ord som kan uppfattas som kränkande gentemot folkgrupperna, men de flesta sådana ord förefaller vara föråldrade eller dialektala och med mycket begränsad användning i modern svenska. Istället utgår arbetet från fyra ortnamnselement som borde uppfattas som kränkande av såväl majoritetsbefolkningen

som de berörda folkgrupperna. Detta faktum baserades inledningsvis på personliga erfarenheter från uppsatsens författare men kunde sedan bekräftas vid intervjuerna.

2 Metod

Kvalitativ metod är fördelaktig när forskaren söker ökad förståelse för ett sammanhang och är intresserad av de bakomliggande faktorer, känslor och upplevelser som påverkar sammanhanget.¹ Syftet med denna studie är att förklara just faktorerna till hur olika kränkande ortnamnselement hanterats och hur olika respondenter uppfattar bevarande kontra borttagande av ortnamnen, varför kvalitativ metod passar vår studie bra. Eftersom studien utgår från teorier, tolkningar, argument och annan “mjuk” data snarare än siffror och diagram så bedömer vi att kvalitativ metodansats är fördelaktig. Vi funderade inledningsvis på att komplettera den kvalitativa studien med enkätundersökningar om hur många från respektive folkgrupp som uppfattar orden som kränkande. Det hade dock krävts tiotusentals respondenter ur varje folkgrupp för att nå tillförlitliga svar, samtidigt som vi inte fann andra sätt att nå ut till dem än Facebookgrupper med relativt låg aktivitet. Istället frågade vi respondenterna om hur personer ur folkgrupperna generellt uppfattar ortnamnen och vi bedömer att deras svar var tillförlitliga.

2.1 Insamling av data

Kapitel 5 grundar sig på svar från intervjuer och mailkontakt, beroende på vad respondenten hade möjlighet eller tid till.

En intervju genomfördes med Annette Torensjö (senare kallad Isofs representant) via Zoom den 26:e april 2022. Annette är chef för Avdelningen för arkiv och forskning på Institutet för språk och folkminnen (Isof). Hon har arbetat med ortnamn och ortnamnsvård sedan 1987 - först 29 år på Lantmäteriet varav 15 år som chef för ortnamnsverksamheten, sedan på Isof. Annette var delaktig i framtagandet av ett flertal skrifter om ortnamn, bland annat flera rapporter i Lantmäteriets skriftserie om ortnamn. Hon har alltså lång erfarenhet och mycket kunskap om ämnet. Annette var även ortnamnsverksamhetens chef i samband

¹ Bryman, Alan, *Samhällsvetenskapliga metoder*.

med borttagandet av Kvarteret Negeren i Karlstad, så hon har personliga erfarenheter kring studiens fokusområde.

En intervju genomfördes med Ola Svensson (senare kallad Lantmäteriets representant) via Zoom den 4:e maj 2022. Han har bakgrund som ortnamnsforskare men arbetar idag som ortnamnsutredare på Lantmäteriet. Han har arbetat med ortnamn i ungefär 20 år, större delen av denna tid vid Dialekt- och Ortnamnsarkivet i Lund, tidigare en avdelning inom Isof. Han har alltså lång erfarenhet av att arbeta med ortnamn, dels som forskare och dels utifrån Lantmäteriets praktiska tillämpning.

En intervju genomfördes med Britt-Inger Hedström Lundqvist (senare kallad RUNG:s representant) via telefon den 28:e april 2022. Hon tillhör resandefolket och har arbetat med resande/romska frågor på olika sätt i mer än 20 år. Hon är etnolog med en filosofie magisterexamen i etnologi och ledamot i föreningen RUNG (Resande/Rom, Ung, Ny, Gammal). Hon är dessutom ansvarig utgivare för Sveriges enda resande/romska tidning, Magasin DIKKO, och för detta arbete har hon tilldelats Katarina Taikon-priset. Förövrigt ägnar hon sig åt föreläsningar, att skriva böcker, gästa i TV-program och enligt egen utsago att vara med i många olika sammanhang som handlar om resandefolkets frågor. Som medlem i resandefolket och som etnolog kan hon ge information om folkgruppen dels utifrån personliga erfarenheter, dels utifrån ett mer forskningsmässigt perspektiv. Hon ansåg sig ha bäst kunskap om ordet "tattare" så fokus låg på det ordet under intervjun.

En intervju genomfördes med Salamanca Taikon Gonzalez (senare kallad Romernas representant) via telefon den 6:e maj 2022. Hon rekommenderades av Britt-Inger sedan vi frågat om hon kände någon med god kunskap om romska frågor. Salamanca är romsk aktivist som arbetat med romska frågor sedan hon var väldigt ung. Hon arbetar som skådespelerska, dansös och sångerska och är ordförande i Sveriges första romska teater, Teater Arthem. Hon har arbetat med media under längre tid och är bland annat programledare i SVT-serien "Det romska minnet". Det framgick tydligt att hon hade god kunskap om romska frågor. Hon hade inte arbetat med frågor om ortnamn innan vi kontaktade henne, men under den vecka som dröjde mellan vår första kontakt och att

intervjun genomfördes så läste hon in sig på ämnet. Det märktes eftersom hon kunde referera till vissa källor och argument som lyfts fram i källor vi läst utan att vi hade tipsat henne om dem.

Sametinget kontaktades via mail och kontakten skedde med kommunikator Marie Enoksson (senare kallad Sametingets representant) den 25 april 2022. Vi såg den statliga myndigheten Sametinget som bästa källan för information om frågor rörande samer. Marie har mer än 18 års erfarenhet av att arbeta på Sametinget. Hon var noggrann med vad som var hennes egna upplevelser och vad som var mer vedertaget inom Sametinget, men även hennes upplevelser bedömer vi som trovärdiga med tanke på hennes långa arbete inom Sametinget. I arbetet har vi ändå fokuserat på det som hon ansåg var vedertaget inom Sametinget.

Ordföranden för Kulturgruppen för resandefolket kontaktades via mail och svar mottogs den 22 april 2022. Kulturgruppen är en förening som arbetar riksomfattande med olika frågor som berör resandefolket - bland annat fick de år 2016 en remiss från Kulturdepartementet att yttra sig vid betänkandet "Kraftsamling mot antiziganism" (SOU 2016:44) och de hade en avgörande roll i skapandet av utställningen "Möt resandefolket!" på Bohusläns museum - den första permanenta utställningen om resandefolket i Sverige. När vi läst om resandefolket har Kulturgruppen dykt upp många gånger och vi bedömer att de har god kunskap om resandefolkets frågor.

Kapitel 3 och 4 innehåller främst information inhämtad från olika rapporter, webbplatser och nyhetsartiklar. Mycket information i dessa kapitel kommer från lantmäteriets rapportserie Ortnamn och namnvård, särskilt rapporterna *Ortnamn, fastighetsbildning och fastighetsregistrering* (rapport nummer 1) och *God ortnamnsred - Ortnamnsrådets handledning i namnvård* (rapport nummer 6). Rapportserien rekommenderades av Lantmäteriet och Riksantikvarieämbetet som genom mejl berättade att de utgår från dessa rapporter i sin praktiska tillämpning av ortnamnsvård. Arbetet har även använt information från andra rapporter framtagna av Lantmäteriet, Riksantikvarieämbetet och Umeå Universitet. Alla rapporter källgranskades innan de användes. För information om resandefolket användes Bo Hazells bok *Från tattare till travellers* som huvudsaklig källa.

Informationen i kapitel 4 kommer från en stor mängd olika källor. Alla dessa källor har kvalitetsgranskats innan de användes och en stor mängd källor ratades, exempelvis personliga bloggar, hemsidor som föreföll ha en tydlig politisk agenda samt källor med väldigt avvikande information som inte gick att bekräfta med andra källor. De valda källorna utgörs av Forum för levande historia (en statlig myndighet), regeringen.se, Riksarkivet, Delegationen för romska frågor, Uppsala Universitet, Romernas historia (sida framtagen av Romska Ungdomsförbundet), minoritet.se (sida framtagen av Sametinget), Bohusläns Museum, samer.se, Sameskolstyrelsen, Skolvärlden, FN, forskning.se och Ohtsedidh (ett projekt lett av flera museum och sydsamiskt kulturcentrum), samt en mängd olika tidningar och tidskrifter. Vid val av tidningar och tidskrifter låg fokus på de största medierna - mindre och mer okända nyhetssajter valdes generellt bort. Vid val av artiklar ställdes krav på att de inte verkade kraftigt vinklade, inte utgjorde debattinlägg eller på annat sätt baseras på personliga åsikter samt att de gav ett seriöst intryck, exempelvis att språket höll en viss nivå. De medier som använts är Sveriges Radio, SVT, Aftonbladet, Språktidningen, Sydöstran, Nerikes Allehanda, Hallands Nyheter och Bbl/AT.

För vissa formuleringar har Svenska Akademiens Ordbok (SAOB) använts. Wikipedia och Wiktionary har använts vid ett begränsat antal tillfällen och enbart för mycket simpel information. Sidan Slangopedia användes vid ett tillfälle under rubriken Kränkande ortnamn för att ge exempel på allmänhetens uppfattning om vad som menas med ordet "tattare". Slangopedia är en sida som kan redigeras av vem som helst vilket för det mesta har en negativ effekt på källvärdet. I aktuellt fall eftersträvade vi att nå ordets betydelse hos allmänheten och slangopedia ansågs vara optimal i detta avseende, just eftersom vem som helst från allmänheten får skriva där. Anmärkningsvärt är att några av formuleringarna på slangopedia hade ganska många "tummar ner", så det framgår att definitionerna på sidan inte delas av alla.

2.2 Urval

Vi kontaktade enbart respondenter (personer och organisationer) som föreföll trovärdiga eller som vi fick rekommenderade av en trovärdig person. Med trovärdighet avser vi att personen verkar ha god sakkunskap och inte har en så stark agenda att studien kan bli vinklad. Efter varje intervju diskuterade vi respondentens trovärdighet innan vi valde att använda respondenten som källa till studien. I slutändan valde vi att använda information från alla respondenterna men i varierande grad.

Ett flertal organisationer, föreningar och personer kontaktades via mail utan att vi fick någon återkoppling. I synnerhet romska föreningar var svåra att få kontakt med eftersom vi bara hittade ett fåtal och de inte svarade på våra mail. Urvalet av vårt arbete utgår därmed från de personer och organisationer som i slutändan kunde ställa upp i vårt arbete. Vi bedömer dock att vi fick väldigt bra och varierande urval av respondenter.

Riksantikvarieämbetet meddelade via mail att de inte har sådan expertkunskap att de kan uttala sig om vårt ämne, men de rekommenderade rapporter som vi läste för arbetet. Ingen intervju med Riksantikvarieämbetet genomfördes dock.

2.3 Tillvägagångssätt

Vi valde att utföra enskilda intervjuer, det vill säga med en person åt gången, för att minska risken att en persons svar påverkades av en annan respondent. Vi använde en semistrukturerad intervjumetod där vi hade en intervjumall bestående av övergripande frågor som liknade frågeställningarna. Under varje övergripande fråga fanns en del förbestämda frågor, såväl övergripande som specifika, men i första hand prioriterades spontana frågor kopplade till respondenternas svar under intervjuerna. De förbestämda frågorna användes främst som en "minneslista" så att inga viktiga punkter glömts och de ställdes bara ifall frågan inte redan besvarats under samtals gång. Fördelen med denna metod var att vi kunde ställa samma typ av frågor till olika respondenter för att sedan göra en jämförelse av svaren, samtidigt som vi inte var låsta vid bestämda frågor utan kunde diskutera sådana argument som någon respondent lyfte fram även ifall dessa inte nämnts av andra eller funnits med i våra ursprungliga frågor. Vissa frågor ställdes vid varje

intervju, andra frågor ställdes bara vid några valda intervjuer - exempelvis undvek vi att ställa väldigt juridiska frågor till respondenter som inte arbetar med juridik.

Alla intervjuer leddes av en person medan den andra fokuserade på framtagandet av följdfrågor. Vi misstänker att en mer uppstyrd intervju, exempelvis där vi ställde varannan fråga, kunde skapa förvirring kring när det var läge att byta fråga, vilket i sin tur kunde leda till missförstånd där en av oss bytte ämne innan den andra kände att hen fått tillräckligt med svar om sitt ämne. Vår misstanke var att intervjun då kunde bli kaosartad snarare än spontan samt att risken fanns att mindre fokus lades på följdfrågor. Efter att respondenten pratat en stund och det blev tyst så valde vi att inte säga något på några sekunder. Vi märkte nämligen att personerna i flera fall fortsatte prata efter en kort stund vilket i flera fall gav oss väldigt intressanta perspektiv till arbetet som vi annars hade gått miste om. I andra fall märkte vi ganska tidigt att personen inte hade något mer att tillägga varvid vi lämnade frågan eller ställde en följdfråga. Under intervjuernas gång lämnade vi flera gånger ämnet för att prata om annat, antingen på vårt initiativ eller efter en fråga från respondenten. Det kunde handla om anekdoter ur personens yrkesliv, var i Sverige personen kommer ifrån eller hur situationen är för folkgruppen som respondenten tillhör. Vi uppfattade att detta ledde till en genomgående bra stämning under samtalen, även när vissa frågor var svåra eller känsliga, samtidigt som vi lärde oss mycket om saker av betydelse för studien liksom saker utan betydelse för studien men av betydelse för oss.

Intervjuerna transkriberades automatiskt genom Words redskap för transkribering. Resultatet blev en väldigt grov transkribering med ganska många felaktigheter. Därefter lyssnade vi på ljudinspelningarna och korrekturskrev de delar av Words transkribering som hade blivit fel. Vissa delar av intervjuerna som uppenbart var irrelevanta togs bort redan under detta steg. Sedan utfördes en större datareducering genom att vi läste igenom transkriberingarna och tog bort sådant som saknade betydelse i vår studie. När detta steg var avklarat och vi fått en hanterbar datamängd började vi dela upp information från respektive respondent i olika kategorier som kom att bli underrubrikerna i kapitel 5.

2.3.1 Tillförlitlighet

Validitet och reliabilitet är olika mått på en studies trovärdighet och tillförlitlighet. Validitet handlar om hur väl den metod som används fungerar för att uppnå efterfrågat resultat, huruvida de slutsatser som uppnåtts vid en undersökning hänger ihop eller inte samt hur relevant studien är i olika situationer. Vid intervjuer kan det handla om ifall intervjufrågorna är ledande eller partiska och om respondenten får möjlighet att opåverkat svara på frågorna med sina egna åsikter. Öppna frågor användes i så stor grad som möjligt för att undvika en oavsiktlig påverkan på respondentens svar. De förbestämda frågorna var formulerade så neutralt som möjligt och de spontana frågor som dök upp under intervjuens gång försökte vi också hålla neutrala och öppna. I de fall där specifika scenarion eller specifika teorier presenterades var vi noga med att fråga “vad anser du om detta?” eller “håller du med om det eller anser du att det inte stämmer?” för att minska risken att frågan blev ensidigt riktad. Vi undvek även frågor som uttryckligen riktade sig mot respondenterna på ett “sympatiserande” sätt. Vi undvek att nämna vad vi fått för resultat i andra intervjuer och formulerade istället om andra respondenters svar till neutralt formulerade intervjufrågor som sedan användes i nästa intervju. Detta för att få personens egna ärliga svar och undvika att de svar vi fått tidigare påverkar hans åsikter och tankar. I några fall lyfte vi dock fram andra respondenters svar och argumentationer i slutet av intervjuerna. Intervjufrågor anpassades till viss del utifrån personen vi intervjuade. När vi samtalade med personer ur särskilda folkgrupper höll vi oss mer till hur de uppfattar ortnamnen och hur de anser att ortnamnen bör hanteras. När vi samtalade med personer från Lantmäteriet eller Isof pratade vi mer om lagstiftningen och huruvida olika teorier vi hade var konkreta eller snarare spekulationer. Samtidigt försökte vi ha relativt likartade frågor och såg till att alla frågor som ställdes till folkgruppernas representanter också besvarades av åtminstone en person ur Lantmäteriet eller Isof, detta för att kunna jämföra svaren med varandra. Under intervjuerna med folkgruppernas representanter valde vi även att definiera en del begrepp och situationer, exempelvis vad som menas med ortnamn och vad lagen säger om hävd kontra ändamålsenlighet, för att de skulle känna sig säkra på vad vi syftar till.

Reliabilitet handlar om en studies tillförlitlighet. Det kan exempelvis handla om huruvida studien går att upprepa, huruvida en upprepning hade medfört samma svar, samt hur mycket studien är påverkad av en handledare. Frågorna vi använde under intervjuerna utgick på olika sätt från frågeställningarna i detta arbete. Inledningsvis användes ganska öppna frågor som “vad anser du är anledningen till att det ordet är borttaget medan de andra är kvar?” eller “vad anser du om borttagande kontra bevarande av dessa ortnamn?”. De smalare frågorna tog vi vanligen upp i slutet av intervjuerna, frågor i stil med “några ord är mer internationella än andra, tror du att det har påverkan eller saknar det betydelse?”. Vi bedömer att studien kan återupprepas genom att personer kontaktas på detta vis och frågor som utgår från frågeställningarna ställs. Se intervjumallen i bilagor.

2.4 Etiska övervägande

Vissa anser att resandefolket och romerna utgör samma folkgrupp, andra att de är två olika. Detta är en känslig fråga och ämnet är omdiskuterat, bland annat huruvida resande som inte anser sig tillhöra romerna ska ta fördel av romernas minoritetslagar. I detta arbete kommer vi ibland att skriva “resande och romer”, vilket kan ge bilden av två separata folkgrupper. Detta ska inte ses som ett ställningstagande från vår sida, men vi vill att de resande som inte anser sig tillhöra romerna ska känna sig inkluderade i studien och dess resultat. Representanterna för RUNG och romerna uttrycker att de är emot ett synsätt där resandefolket och romerna är separata folkgrupper.

Innan intervjuerna frågade vi respondenterna om det var okej att samtalet spelades in så att transkribering kunde utföras efter intervjun. Vi förklarade att inspelningen skulle raderas så fort transkriberingen färdigställts och lyfte fram en alternativ metod där vi inte spelade in samtalet utan istället antecknade under samtalets gång.

Studien utgår från fyra ord som i vardagligt tal anses vara väldigt nedvärderande och kränkande, ord som i vanliga fall inte bör användas. Vid flera tillfällen pratade eller skrev vi om orden med personer som tillhör de folkgrupper som orden avser. Tidigt i intervjuerna var vi noga med att fråga huruvida respondenten vill att vi säger orden eller använder förkortningar. Även när ämnet beskrevs eller diskuterades med personer som

egentligen inte har någon koppling till studien, exempelvis familj och vänner, frågade vi detta eftersom åsikterna om när orden bör användas varierar från person till person.

Efter varje intervju frågade vi om det är okej att vi använder personens namn och titel i arbetet, eller om hen föredrar att anonymiseras. Vi ställde denna fråga efter intervjuerna eftersom vi ansåg att personerna lättare kunde ta ställning till om hen vill framträda med namn när hen vet vad som sagts - annars fanns risken att respondenten godkände publicering av namn direkt och sedan anpassade svaren utifrån det. Frågan ställdes även när vi haft kontakt med någon via mail.

Två respondenter frågade efter avslutad intervju om de kunde få korrekturläsa arbetet innan slutgiltig inlämning, så att de känner igen sina svar och att inga missuppfattningar skett. Detta löstes genom att informationen som respektive respondent sagt färglades varefter arbetet mailades till respondenterna. Vi frågade även övriga respondenter om de ville att vi skulle göra samma sak efter deras intervjuer, men de tackade nej.

När vi skriver ut de kränkande orden så har vi valt att sätta dem inom citationstecken. Flera respondenter uttryckte att detta är bättre än att skriva dem utan citationstecken och vi anser inte att vi kan stå bakom ett arbete där orden används utan någon form av distansering till dem.

3 Svenska ortnamn

I *SOU 1982:45, Ortnamns värde och vård* definieras ortnamn som en under en viss tid och i en viss krets av människor entydig benämning på en viss geografisk lokalitet.² Ortnamnet är alltså den språkliga symbolen för ett visst geografiskt objekt.³ Med ortnamn avses inte enbart den vardagliga definitionen av "orter", alltså städer och byar, utan även berg, vattendrag, grund, öar, åkrar, naturbildningar i terrängen, fornlämningar och liknande.⁴

² *SOU 1982:45, Ortnamns värde och vård.*

³ Lantmäteriet, *Ortnamn, fastighetsbildning och fastighetsregistrering.*

⁴ Lantmäteriet, *Ortnamn och namnvård nr 6 - God ortnamnsred, 2016.*

3.1 Ortnamnens funktion

Ortnamnen identifierar och individualiserar en geografisk plats så att den blir unik i förhållande till alla andra platser. På så vis skapar ortnamnet en etikett med vilken den specifika platsen kan benämnas, vilket gör den mycket lättare att hitta till och prata om.⁵ Detta är fundamentalt för samhället och har en särskilt stor daglig betydelse för räddningstjänsten, transporter och trafikmeddelanden.⁶ Ortnamnen har också en del indirekta funktioner, då de ofta är starkt kopplade till känslor. Människor kan ha väldigt starka känslor för platser, särskilt sådana som är kopplade till personliga upplevelser och uppväxten, och därmed kan det finnas mycket nostalgi kopplade till ortnamnen.⁷ Det kan medföra att ändring eller borttagande av ortnamn blir ett väldigt laddat ämne. Dessutom kan ortnamnen i sig förmedla känslor, varav vissa säkerligen beskriver hur platsen uppfattades förr i tiden.⁸ Namn som Kärleken och Paradiset ger en väldigt positiv bild av platsen, medan namn som Eländesgraven, Jämmerdalen eller Stora Plågan antyder en negativ uppfattning av platsen.

Många ortnamn speglar det kulturlandskap där de uppstod och utgör således en sorts språkliga fornlämningar eller meddelanden från det förflutna.⁹ Genom att studera ortnamnets etymologi går det att se hur platsen nyttjades av människor långt tillbaka i tiden. Namn som Ullevi (fornordiska för "helgedom för guden Ull") eller Harg (fornordiska för kult/-offerplats) talar om att platsen använts i kultsammanhang.

Namn som Karlstad och Kristianstad talar om vilken monark som regerade när ortnamnet gavs medan namn som Anderstorp och Bosebo återger namnet på någon som bodde på platsen. Namn som Eksjö och Växjö visar vad som fanns på platsen när den fick sitt namn (ek + sjö respektive väg + sjö). De många hundra platserna med ortnamnet Amerika härstammar ofta från drömmen om att emigrera till USA som rådde i Sverige under 1800-talet. Många lokala ortnamn kan berätta om händelser och traditioner som platsen associerades med förr i tiden av lokalbefolkningen. Sådana ortnamn finns över hela

⁵ Staffan Nyström, *Om tolkning och tillämpning av begreppet god ortnamnsed*.

⁶ Ibid.

⁷ Staffan Nyström, *Om tolkning och tillämpning av begreppet god ortnamnsed*.

⁸ Lantmäteriet, *Ortnamn och namnvård nr 6 - God ortnamnsed, 2016*.

⁹ Lantmäteriet, *Ortnamn och namnvård nr 6 - God ortnamnsed, 2016*.

Sverige. Fem ortnamn mellan byarna Klintemåla och Figeholm i Oskarshamns kommun har valts ut för att illustrera detta:

- Gastveken: namnet tyder på en tradition om gästar (= spöken) i denna vik.
- Lyftarstenen: namn på en sten som användes av bygdens män vid kraftmätning.
- Vårdkastudden: namnet tyder på förekomsten av en vårdkase en gång i tiden.
- Luffarstenen: namn på en sten där en död luffare en gång hittades.
- Drakberget: namnet tyder på traditionen om en drake som vaktar en skatt i det gravröse som finns på platsen.

Den här typen av namn kan föra vidare traditioner och händelser som inte längre är aktivt levande bland lokalbefolkningen och som annars hade gått förlorade. Gamla ortnamn ingår i det nationella kulturarvet och har därmed ett starkt bevarandevärde. De är skyddade av Kulturmiljölagen.

3.2 Ortnamn i lagstiftning

Ortnamn hanteras huvudsakligen i Kulturmiljölagen 1:4, även kallad hänsynsparagrafen. Paragrafen säger följande:

“4 § Vid statlig och kommunal verksamhet ska god ortnamnssed iakttas. Det innebär att
- hävdvunna ortnamn inte ändras utan starka skäl,
- ortnamn i övrigt stavas enligt vedertagna regler för språkriktighet, om inte hävdvunna stavningsformer talar för annat,
- påverkan på hävdvunna namn beaktas vid nybildning av ortnamn, och
- namn på svenska, samiska, finska och meänkieli så långt möjligt används samtidigt på kartor samt vid skyltning och övrig utmärkning i flerspråkiga områden.
Namn som godkänts av Lantmäteriet ska i statlig och kommunal verksamhet användas i sin godkända form. Lag (2013:548).”

Lagen lyfter fram de allmänna kartorna som normerande rättesnören att följa. Med allmänna kartor avses kartor framställda av Lantmäteriet. Sådana kartor är nämligen språkligt och namnvetenskapligt granskade av ortnamnsexpertis.¹⁰ Lagen vänder sig

¹⁰ Staffan Nyström, *Om tolkning och tillämpning av begreppet god ortnamnssed.*

uttryckligen till statliga och kommunala verksamheter, men avsikten är att även andra namnbrukare ska använda den godkända namnformen eftersom flera parallella namnformer på samma objekt inte är förenligt med god ortnamnsred. ¹¹ Med vedertagna regler för språkriktighet menas att ortnamnen ska utgå från samma stavningsformer som andra svenska ord, exempelvis får gammalstavning som Stiernhof och Westerwik inte användas i offentliga sammanhang eftersom dessa enligt dagens stavningsformer ska stavas Stjärnhov och Västervik. ¹²

Lagstiftning om ortnamn finns även i Förordningen (2009:946) med instruktioner för Lantmäteriet 5 § 7 punkten. I 5 § 7 punkten står att Lantmäteriet ska:

... verka för ett ändamålsenligt och vårdat ortnamnsskick samt besluta om ortnamn i den utsträckning inte någon annan myndighet har befogenhet att göra det,

Paragrafen förtydligar Lantmäteriets ansvar samt betonar vikten av vårdat ortnamnsskick. Det finns ingen bestämd definition om vad som menas med vårdat ortnamnsskick. Istället handlar det om en sammanvägning mellan olika delar av Kulturmiljölagen 1:4 och annan lagstiftning. Begreppet innefattar alltså såväl hävd som att ortnamn inte får vara kränkande, liksom en mängd andra punkter. Ifall ett ortnamn inte uppfyller vårdat ortnamnsskick så kan det behöva bytas eller ändras.

Lagstiftning om ortnamn finns även i Förordningen (2000:308) om fastighetsregister. I förordningens 20 § står att:

Kommunen beslutar om kvartersindelning och kvartersnamn.

3.3 Ortnamn – ansvariga myndigheter

Lantmäteriet har det huvudsakliga ansvaret för ortnamn men även andra aktörer kan ha olika typer av ansvar. Nedan presenteras de tre viktigaste aktörerna. Utöver dessa finns andra aktörer med olika grader av beslutanderätt och ansvar beträffande särskilda ortnamn, för en fullständig lista rekommenderas tabellen på sida 65 (bilaga 1) av rapporten *God ortnamnsred - Ortnamnsrådets handledning i namnvård*.

¹¹ Lantmäteriet, *Ortnamn och namnvård nr 6 - God ortnamnsred, 2016*.

¹² Lantmäteriet, *Ortnamn och namnvård nr 6 - God ortnamnsred, 2016*.

3.3.1 Lantmäteriet

Lantmäteriet är Sveriges nationella ortnamnsmyndighet. De har som uppgift att fastställa ortnamn, samordna den statliga ortnamnsverksamheten samt ge råd och rekommendationer. Lantmäteriet har det huvudsakliga ansvaret att redovisa ortnamnen i fastighetsregistret - bara undantagsvis tillkommer det ansvaret andra myndigheter.¹³ De ortnamn som Lantmäteriet godkänner blir normerande. Lantmäteriet har därför ett stort ansvar att se till att ortnamnen är korrekta och att de upprätthåller god ortnamnsred.¹⁴ Myndigheten är ansvarig att, i de situationer där så behövs, samråda med Institutet för språk och folkminnen (Isof), Riksantikvarieämbetet (RAÄ), kommunen, sakägare eller andra berörda parter.¹⁵ Exempelvis bör Lantmäteriet alltid diskutera namnfrågan med berörda fastighetsägare ifall det finns flera namnförslag att välja mellan.¹⁶

3.3.2 Ortnamnsrådet

Ortnamnsrådet är ett rådgivande organ med expertkunskap om ortnamn och god ortnamnsred. I ortnamnsrådet ingår Lantmäteriet, Isof, RAÄ, Sametinget, Sveriges Kommuner och Landsting, Trafikverket och universiteten. Vanligast är att Isof och RAÄ får remisser från Lantmäteriet där de ges möjlighet att yttra sig om ortnamnen. Ortnamnsrådet saknar lagstadgad beslutsbefogenhet men fungerar som ett rådgivande och kontaktskapande organ med stor expertis om ortnamn. Av denna anledning tar beslutsfattande myndigheter ofta kontakt med Ortnamnsrådet för vägledning och beslutsunderlag.¹⁷

3.3.3 Kommunen

Kommunen har lagstadgat ansvar att skapa kvartersnamn inom den egna kommunen, men Lantmäteriet ska få tillfälle att yttra sig. Kommunen har också lagstadgat beslutsansvar för belägenhetsadresser, som är en unik benämning på var en plats är belägen som bland annat används vid folkbokföring och av postväsendet.¹⁸ I praktiken har kommunen ytterligare ansvar i och med att de ofta skapar namn på skolor, idrottsanläggningar och

¹³ Lantmäteriet, *Ortnamn och namnvård nr 6 - God ortnamnsred, 2016.*

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Lantmäteriet, *Ortnamn och namnvård nr 6 - God ortnamnsred, 2016.*

¹⁶ Lantmäteriet, *Ortnamn, fastighetsbildning och fastighetsregistrering.*

¹⁷ Lantmäteriet, *Ortnamn och namnvård nr 6 - God ortnamnsred, 2016.*

¹⁸ Lantmäteriet, *Belägenhetsadress.*

annat som rör den egna verksamheten samt allmän platsmark såsom vägar, gator, torg och parker.¹⁹ Kommunens ortnamnsverksamhet omfattas av bestämmelserna i hänsynsparagrafen.²⁰

3.4 Ändra ortnamn

Ortnamn får bara ändras ifall det finns starka skäl. De flesta ärenden om namnändring initieras av en sakägare som lämnar in en ansökan om namnbyte till Lantmäteriet, men även Lantmäteriet kan initiera ett ärende ifall behovet finns, exempelvis med hänsyn till god ortnamnsed. Lantmäteriet kan godkänna eller ge avslag på ansökan om namnbyte. Lantmäteriets beslut kan överklagas till Förvaltningsrätten i Falun. Förvaltningsrättens beslut kan i sin tur överklagas till Kammarrätten i Sundsvall.²¹ Kammarrättens beslut kan överklagas till Högsta förvaltningsdomstolen.²²

3.5 Hävdvunna ortnamn

I och med paragrafen Kulturmiljölagen 1:4 framhävs hävdvunna namnformer. Paragrafen säger att *“påverkan på hävdvunna namn beaktas vid nybildning av ortnamn”*. I ordböcker definieras begreppet hävd som *“gammal sedvänja”* eller *“genom långvarig tradition vunnit bekräftelse”*. Beträffande ortnamn handlar det om att ortnamnet har varit allmänt vedertaget under en lång tid och därför genom långvarig tradition vunnit bekräftelse. Ett gammalt ortnamn som avviker från normalt godtagbart ortnamnsskick eller där stavningen utgör gammalsvenska kan ibland godkännas med hänvisning till att ortnamnet är hävdvunnet. Avsikten med hävd är att bevara äldre ortnamn som berättar om platsen utifrån ett historiskt perspektiv och som är lokalt vedertagna.²³ Det kan vara svårt att avgöra exakt hur gammalt ett ortnamn behöver vara och hur många som måste känna till det för att ortnamnet ska anses vara hävdvunnet. En fingervisning är att ju äldre traditionen är och ju fler personer som använder namnet desto mer hävdvunnet är det. Betyggande hävd kan uppstå om namnet varit i allmänt bruk i åtminstone ett par

¹⁹ Ibid.

²⁰ Mailkorrespondens med Isofs representant.

²¹ Lantmäteriet, *Ortnamn och namnvård nr 6 - God ortnamnsed, 2016*.

²² Mailkorrespondens med Isofs representant.

²³ Lantmäteriet, *Ortnamn, fastighetsbildning och fastighetsregistrering*.

generationer.²⁴ Det går dock inte att säga exakt hur många som måste stödja namnet eller hur länge det ska ha använts - detta får vara en prövning från fall till fall.²⁵

Hävd kan delas in i två skilda synsätt - ett *lokalt och individuellt* och ett *nationellt och allmängiltigt*. För lokal och individuell hävd tenderar tidsperspektivet att gå kortare tillbaka i tiden - ofta handlar det om att namnet känts igen under den egna barndomen eftersom det använts av de närmaste generationerna dessförinnan. Bruket och bekräftelsen av ortnamnet kommer vanligen från den närmaste umgängeskretsen, exempelvis släkten eller personer i bygden. I dessa fall är hävden en angelägenhet för lokalbefolkningen. För nationell och allmängiltig hävd kan tidsperspektivet vara många hundra år och bruket relateras till socknen, regionen eller hela landet. I dessa fall är hävden en angelägenhet för alla människor i Sverige. Ortnamnsvårdande myndigheter arbetar främst utifrån det nationella och allmängiltiga synsättet. Det beror på att ortnamn inte är någons privata egendom - de tillhör språket och svenska folket, oavsett vilken personlig relation någon har till namnet. Hävd av båda slag kan dock prövas.²⁶

4 Kränkande ortnamn utifrån litteratur

Studien utgår från fyra kränkande ord, nämligen “neger”, “zigenare”, “tattare” och “lapp”. Nedan presenteras en bakgrund till de grupper som orden ursprungligen avsåg, ordens historiska användning i Sverige samt ordens förekomst i ortnamn. I texten kommer de fyra orden skrivas ut eftersom flytet i texten hade försämrats ifall orden ersatts med förkortningar som “n-ordet” och “t-ordet”, vilket kan motverka arbetets syfte. Då författarna till arbetet inte förespråkar eller instämmer med ett normaliserat användande av orden kommer de placeras inom citationstecken, med undantag för ortnamn som kommer skrivas utan citationstecken för enhetlighet med andra ortnamn.

²⁴ Lantmäteriet, *Ortnamn och namnvård nr 6 - God ortnamnsed, 2016*.

²⁵ Lantmäteriet, *Ortnamn, fastighetsbildning och fastighetsregistrering*.

²⁶ Lantmäteriet, *Ortnamn och namnvård nr 6 - God ortnamnsed, 2016*.

4.1 Berörda folkgrupper

Rasism mot mörkhyade personer har förekommit under många hundra år. Under upplysningstiden på 1700-talet spreds en bild i Europa där vita européer sågs som den ultimata människan och där personer med annan hudfärg ansågs vara sämre. Denna föreställning blev vanlig även i Sverige och mörkhyade framställdes ofta som underlägsna de ljushyade i bland annat vetenskapliga arbeten, läroböcker, barnböcker och konstverk. Olika etniska grupper kom att rangordnas utifrån raser och personer från Afrika sågs under denna tid som särskilt primitiva.²⁷ Sverige hade en viss inblandning i denna utveckling i och med att Carl von Linné var en av de första som delade in människor och deras egenskaper utifrån deras hudfärg.²⁸

De första romerna kom till Sverige under tidiga 1500-talet. År 1512 beskrevs de som *“folket som fara omkring ifrå thet ena landet til thet andra, them man kallar Tatare”*. Romer har sedan dess anlänt till Sverige vid olika tillfällen och från olika länder.²⁹ Diskriminering av romer, som kallad antiziganism, uppstod tidigt. År 1560 förbjöds präster att ha något att göra med romer, vilket innebar att de inte fick gå i kyrkan, döpas, gifta sig eller begravas, och år 1637 gjordes försök att landsförvisa alla romer från Sverige.³⁰ Romerna sågs som gudlösa personer förbundna med onda makter genom sin läkekonst och spåkonst.³¹ De fick bara stanna på en plats under en begränsad tid innan de behövde röra sig vidare till nästa samhälle. Under 1900-talets början behandlades romer väldigt illa, exempelvis rådde invandringsförbud och många vuxna tvångssteriliserades eftersom de ansågs bära på *“asociala arvsanlag”*. Först på 1960-talet började romernas situation förbättras - de fick bli bofasta, gå i skola, rösta och behövde inte steriliseras.³² Romer erkändes som en nationell svensk minoritet år 1999.³³ Det sena 1900-talets arbete hade dock ofta avsikten att integrera romerna i majoritetsbefolkningens kultur, vilket medförde att många romer fick överge sin kultur och livsstil. Arbetet med att *“försvenska”* romer pågår inte längre, istället ligger fokus på att de ska få behålla sin

²⁷ Forum för levande historia, *Afrofobins historia i Sverige*.

²⁸ Uppsala universitet, Linnés förhållande till rasism är komplicerat.

²⁹ Delegationen för romska frågor, *Romernas invandring till Sverige*.

³⁰ Forskning, *Historiska paralleller till hur romer behandlas idag*.

³¹ Romernas historia, *Romernas historia*.

³² Forskning, *Historiska paralleller till hur romer behandlas idag*.

³³ Regeringskansliet, *Den mörka och okända historien*.

kultur och identitet. Även om situationen förbättrats så upplever romerna fortfarande diskriminering, exempelvis på arbets- och bostadsmarknaden.³⁴ En omtalad kränkning mot romerna under senare tid var Skånepolisens hemliga register över romer som avslöjades år 2013.³⁵ Det är osäkert hur många romer som finns i Sverige idag. Uppskattningsvis lever 50 000-100 000 romer i Sverige idag.³⁶

Resandefolk har funnits i Sverige sedan 1500-talet. Resandefolkets ursprung är fortfarande omdiskuterat. Under mellankrigstiden och andra världskriget ansågs resandefolket och romerna tillhöra samma folkgrupp - "tattarna" ansågs vara en grupp med "zigenare" som kommit till Sverige under 1500-talet. Efter andra världskriget började forskare spekulera kring att resandefolket utgjordes av romer samt icke-romska personer som genom sociala utstötningsmekanismer kom att leva utanför samhället som resandefolk.³⁷ Exakt hur stor andel resande som var romer är inte fastställt. Resandefolket har under lång tid utsatts för diskriminering och kränkningar av svenska myndigheter såväl som delar av den övriga svenska befolkningen. Resandefolket förbjöds att stanna på samma plats under mer än några veckor innan de var tvungna att flytta vidare.³⁸ Under 1900-talet tvångsomhändertogs många barn ur resandefolket från sina föräldrar och fram till 1970-talet tvångssteriliserades män och kvinnor ur resandefolket.³⁹ Detta har medfört att många ur resandefolket skäms för sitt ursprung och lämnat sina seder, traditioner och språk för att slippa trakasserier.⁴⁰ Det är osäkert hur många personer i Sverige som har resandebakgrund. Antal som lyfts fram varierar mellan 20-100 000 personer.⁴¹ Sedan år 2000 är resandefolket erkända inom gruppen romer som en nationell minoritet i Sverige.⁴²

Det är inte fastställt exakt hur länge samer har levt i Sverige eftersom källmaterial före 1500-talet är mycket sparsamt. Människor har levt inom samernas territorier i 13 000 år men det är inte fastställt när den grupp som kom att utgöra samerna anlände till Sverige.

³⁴ Riksarkivet, *Mer om romer och resande*.

³⁵ Wikipedia, *Skånepolisens register över romer*.

³⁶ Romernas historia, *Sverige*.

³⁷ Wiklander, Ludvig. *Resandefolket - Från okända till okända till erkända*.

³⁸ Hazell, Bo, *Från tattare till traveller*.

³⁹ Sveriges nationella minoriteter och minoritetsspråk, *Resandefolket mår inte bra*.

⁴⁰ Hazell, Bo, *Från tattare till traveller*.

⁴¹ Hazell, Bo, *Från tattare till traveller*.

⁴² Bohusläns museum, *Vilka är resandefolket?*

När den samiska kulturen uppstod är inte heller säkert - vissa hävdar att kulturen uppstod för ungefär 2000 år sedan genom att existerande fångst- och jordbrukskulturer förenades, men andra teorier finns också.⁴³ De första benämningarna av samerna tros vara "fenni", ett namn som upptecknades år 98 e. Kr. av Tacitus, samt "skridfinnarna", ett namn som användes under 500–700-talet.⁴⁴ Historiskt levde samerna ofta som nomader som bedrev renskötsel, fiske och jakt. Under 1300-talet börjar svenska kungar göra anspråk på områdena norr om Hälsingland och en inflyttning från sydligare områden påbörjades.⁴⁵ Svenska monarker och myndigheter har sedan medeltiden stiftat många lagar som skulle skydda samernas mark från nybyggarna, samtidigt som de tidigt bestämde sig för att krossa den samiska religionen, bland annat genom att förstöra heliga platser och ge samer tvångsvis kristendomsundervisning.⁴⁶ Under tidiga 1900-talet började samerna organisera sig genom Lapska centralförbundet och kämpa för sina rättigheter. År 1992 beslutar riksdagen att inrätta ett samiskt organ, Sametinget. De är dock tydliga med att detta inte är ett organ för självstyre.⁴⁷ Samerna upplever fortfarande diskriminering i samhället. Samerna är erkända som urfolk sedan 1977.⁴⁸ Deras historiska bosättningsområde bildar den informella och nationsöverskridande regionen Sápmi. Det är osäkert exakt hur många samer som lever i Sverige, men uppskattningsvis ligger antalet på 20-40 000 personer.⁴⁹

4.2 De kränkande orden i Sverige

Ord för mörkhyade personer har funnits i Sverige under lång tid. Under vikingatiden och medeltiden användes ordet blåman och under 1500-talet började ordet morian användas. Ordet "neger" härstammar från det spanska ordet negro som betyder svart. I Sverige användes begreppet ursprungligen som en benämning för olika etniciteter med mörk hudfärg, däribland personer från Afrika, Papua Nya Guinea, Indien och Australien. Med tiden kom definitionen att utgå från annat än enbart hudfärgen och förknippades då främst

⁴³ Regeringskansliet, *Samerna - ett folk och urfolk*.

⁴⁴ Samer, *Historia*.

⁴⁵ Samer, *Historia*.

⁴⁶ Samer, *Historia*.

⁴⁷ Samer, *Historia*.

⁴⁸ Regeringen.se, *Samerna - ett folk och urfolk*.

⁴⁹ Förenta Nationerna, *Samerna - ett folk, fyra länder*.

med personer från delar av Afrika. Ordet “neger” var vedertaget och okontroversiellt fram till 1960-talet. Ordet anses idag vara mycket kränkande.

Etymologin bakom ordet “zigenare” är omdiskuterat.⁵⁰ Ordet ersattes officiellt med rom år 1999 och anses idag vara mycket kränkande.⁵¹

Ordet “tattare” användes som en benämning på resandefolket/romerna redan på 1500-talet, sannolikt eftersom de svenska skribenterna trodde att personerna tillhörde folkgruppen tatarer.⁵² Fram till början av 1900-talet användes begreppen “resande”, “tattare” och “zigenare” synonymt i stor utsträckning hos allmogen. Kring början av 1900-talet skedde dock en splittring där begreppet “tattare” stod för de resande som funnits i Sverige under lång tid medan “zigenare” stod för de nyanlända resande/romerna.⁵³ Resandefolket har haft många dialektala namn. Förutom “tattare” och “zigenare” har de kallats för skojare, taving, fantar, busser, rackare, knävling med mera. Ordet “tattare” förefaller dock ha varit den vanligaste benämningen och ett ord som använts över hela Sverige.⁵⁴ För resandefolket är ordet “tattare” ett mycket grovt skällsord.⁵⁵ Idag används ordet “tattare” ofta som en förolämpning som inte är direkt kopplad till resandefolket. Ordet används snarare som en generell benämning för personer med egenskaper som anses vara negativa, exempelvis narkomaner, hemlösa och tjuvar.⁵⁶ På Slangopedia definieras en “tattare” exempelvis som en person med “sunkiga gamla kläder” och “dåliga betyg/arbeten” som “snusar eller röker” och som är “småtjuvar”.⁵⁷ Ordets nuvarande betydelse har till och med gett upphov till adjektivet “tattigt”, som enligt Wiktionary betyder “dålig” och “kass”.⁵⁸

⁵⁰ Svenska Akademiens ordbok, *ZIGENARE*.

⁵¹ Forskning, *Historiska paralleller till hur romer behandlas idag*.

⁵² Intervju, RUNG:s representant

⁵³ Wiklander, Ludvig, *Resandefolket - Från okända till okända till erkända*.

⁵⁴ Hazell, Bo, *Från tattare till traveller*.

⁵⁵ Intervju, RUNG:s och romernas representanter.

⁵⁶ Hazell, Bo, *Från tattare till traveller*.

⁵⁷ Slangopedia, *tattare*.

⁵⁸ Wiktionary, *tattigt*.

Beteckningen “lapp” har gamla rötter. Redan i Orknoyingasagan från 1200-talet förekommer beteckningen “lappir” för de män som bor bortom Finnmark. Ordet är väldigt omdiskuterat - det finns samer som använder ordet för sig själva, medan andra anser att ordet är väldigt kränkande.⁵⁹

4.3 De kränkande orden i ortnamn

Idag finns inga ortnamn med ortnamnelementet “neger” kvar på de allmänna kartorna. De sista ortnamnen, Negerskallebyn i Jokkmokk och kvarteret Negern i Jönköping, togs bort år 2019.⁶⁰ Ordet har dock tidigare förekommit i en mängd ortnamn. De flesta ortnamn där ordet neger ingått har betecknat naturlokaliteter, t.ex. tjärnar, bäckar eller höjder. Enbart undantagsvis har dessa namntyper varit bebyggelsenamn eller namn i staden, vanligen kvarterersnamn.⁶¹ Anledningen till att ordet förekom i ortnamn tycks variera. Kvarteret Negern i Karlstad (nuvarande Tingvallastaden 3)⁶² fick sitt namn år 1865 som en hyllning för att slavhandeln i USA precis förbjudits. Förbudet skedde samma år som kvarteret byggdes och inspiration kom sannolikt från Harriet Stowes bok *Onkel Toms Stuga* som var mycket populär globalt under denna tid.⁶³ Negerbyn i stadsdelen Adolfsberg i Örebro fick det namnet på 1950-talet eftersom det var arbetsnamnet som de kommunala tjänstemännen gav platsen. Området såg väldigt tätt ut på stadsplanen och tjänstemännen tyckte att det liknade deras bild av hur östafrikanska byar ser ut.⁶⁴ Negerbyn i Mjällby (nuvarande Österbo) sägs ha fått namnet under 1950-talet eftersom folk tyckte att de små villorna med svarta skorstenar såg ut som afrikanska hyddor.⁶⁵ Negerbyn i Gamla Uppsala fick sitt namn från de små villorna med svarta tak.⁶⁶ Negerbyn i Bondkyrka, Uppsala fick sitt namn från de små “hyddliknande” husen med toppiga tak som låg tätt intill varandra.⁶⁷ Negerbyn i Älvdalen (nuvarande Kolarbyn) härstammar sannolikt från de kolmilor som tidigare fanns på platsen - personer som arbetade med

⁵⁹ Sveriges Radio, *Ordet lapp på rätt sätt*.

⁶⁰ Sveriges Radio, *Kvarteret byter namn - föråldrat och rasistiskt*.

⁶¹ Intervju och mailkorrespondens, Isofs representant.

⁶² Hem & Hyra, *Kvarteret Negern byter namn*.

⁶³ Hazzel, Bo, *Från tattare till traveller*.

⁶⁴ Nerikes Allehanda, *Sanningen om “Negerbyn”*.

⁶⁵ Sydöstran, *Negerbyn - snart ett minne blott*.

⁶⁶ Institut för språk och folkminnen, *Ortnamnsregistret*.

⁶⁷ Institut för språk och folkminnen, *Ortnamnsregistret*.

kolmilorna kunde få väldigt mörka kroppar av sotet.^{68 69} Nödbostäderna Negerbyn i Södermalm bestod av låga baracker som lokalbefolkningen tyckte liknade östafrikanska hyddor.⁷⁰ Berget Negerflohöjden i Hällesjö tycks ha fått sitt namn som en förvrängning av det gamla namnet Nägelflohöjden.⁷¹ Andra gånger är det osäkert varför platserna fått sina namn. Mossen Negerskallelandet, som finns inskrivet på kartor sedan 1970-talet, har en oklar bakgrund. Mossens namn påminner om ett huvud vilket delvis kan vara en anledning till namnet.⁷² Lantmäteriet har resonerat på olika sätt när de tagit ställning till borttagandet av ordet “neger”. Vid prövningen av Kvarteret Negern i Karlstad år 2009 förespråkade Lantmäteriet och Riksantikvarieämbetet att ortnamnet borde bevaras eftersom det var knutet till en lång hävd och bedömdes utgöra ett “exotiskt och fantasieggande” kulturarv. Vid prövningen av Negerskallelandet år 2019 ansåg Lantmäteriet att det fanns starka skäl att ta bort ortnamnet eftersom det ansågs vara opassande och inte är överensstämmande med vårdat ortnamnsskick.^{73 74} Värt att poängtera är att det skilde tio år mellan borttagandet av de båda namnen.

I Sverige återstår ordet “zigenare” i ett officiellt ortnamn, nämligen fastigheten Zigenaren 1 som omfattar en klubbstuga på idrottsplanen Zigenarbacken i Köping, vars namn inte längre finns med på kartorna. Fastighetens namn härstammar utan tvekan från Zigenarbacken som var den plats där romer fram till 1950-talet fick bo i högst tre veckor innan de behövde lämna orten. Platsen låg nära riksvägen men avsides i förhållande till annan bebyggelse. Namnet Zigenarbacken har en hävd på åtminstone hundra år och används av kommunen, bland annat vid idrottsevenemang och på kommunens hemsida.⁷⁵ Det märks på insändare, blogginlägg och liknande att namnet Zigenarbacken är vedertaget bland lokalbefolkningen. Det är osäkert när Zigenaren 1 fick sitt namn, men namnets användning torde vara begränsad eftersom fastighetsnamn sällan används i vardagliga samtal. Det inofficiella ortnamnet Zigenarbacken har ifrågasatts vid flera tillfällen sedan 2009 men namnbyte har aldrig blivit av. En ansökan 2014 avvisades med

⁶⁸ SVT Nyheter, *Bynamn väckte anstöt - Lantmäteriet ändrar namnet*.

⁶⁹ Språktidningen, *Svarta av kol gav namn åt by*.

⁷⁰ Institut för språk och folkminnen, *Ortnamnsregistret*.

⁷¹ Institut för språk och folkminnen, *Ortnamnsregistret*.

⁷² SVT Nyheter, *“Negerskallelandet” i Jokkmokk får inget nytt namn*.

⁷³ SVT Nyheter, *“Negerskallelandet” i Jokkmokk får inget nytt namn*.

⁷⁴ SVT Nyheter, *Sista kartnamnet med ordet “Neger” försvinner - för kränkande enligt Lantmäteriet*.

⁷⁵ Bäragslagsbladet / Arboga Tidning, *Unga romer vill dumpa “Zigenarbacken”*.

motiveringen att namnbytet saknade stöd hos lokalbefolkningen, att lokalbefolkningen inte ser ortnamnet som negativt och att ortnamnet är hävdvunnet. Namnet associeras inte i folkmun med den ursprungliga betydelsen, nämligen den plats där romer var tvungna att slå läger.⁷⁶ En namnvårdskonsulent vid Institutet för språk och folkminnen (Isof) sade under debatten om Zigenarbacken att det är helt uteslutet att nybilda ett namn med ordet “zigenare”, men att det historiska namnet har en funktion som historiebärare och länk till det förflutna - namnet är på så vis en del av vårt kulturarv. I dessa situationer krävs mycket starka skäl för att namnet ska ändras.⁷⁷

Ordet “tattare” förekommer i en stor mängd ortnamn. Det handlar vanligen om de platser där resandefolket fick bo några dagar innan de skickades vidare till nästa samhälle, särskilt sådana platser där resande ofta återkom eller där de hade ett någorlunda stadigvarande boende.⁷⁸ En stor del av ortnamnen består av två sammansatta ord - först ordet “tattare” för att beskriva resandefolkets närvaro, sedan platsens geologiska beskaffenhet. Detta har gett upphov till många ortnamn i stil med Tattarberget, Tattarbäcken, Tattardalen, Tattarbacken, Tattarholmen, Tattarkällan och Tattarmossen.⁷⁹ Författaren Bo Hazell lyfter i boken *Resandefolket: från tattare till traveller* olika perspektiv på hur ortnamn med ordet “tattare” kan uppfattas. Ordet härstammar från en tid då den bofasta befolkningen såg resandefolket som “de andra” och där segregation och diskriminering var väldigt omfattande. “Tattare” är ett ord som de utomstående applicerade på resandefolket, inte något som de resande använde för sig själva. Ortnamn som innehåller ordet “tattare” är kvarlevor från tider då resandefolket utsattes för omfattande segregation och diskriminering och ortnamnen cementerar folkets historiska utanförskap. Dessutom tar ortnamnen som innehåller orden “tattare” ingen hänsyn till vad resandefolket själva kallade platsen där de fick slå läger. För dem var inte deras resandeidentitet det signifikanta vid namngivningen, istället namngav de platserna utifrån sådant som var användbart när de skulle slå läger; namn för att beskriva hur de kunde ta sig till platsen, namn för att beskriva terrängen och landskapets utseende, namn för att beskriva utseendet eller beteendet hos de som bodde på gårdarna närmast platsen och så

⁷⁶ Sveriges Radio, “Zigenarbacken” inget problem i Köping.

⁷⁷ Bäragslagsbladet / Arboga Tidning, *Zigenarbacken ett kulturarv*.

⁷⁸ Hazell, Bo, *Från tattare till traveller*.

⁷⁹ Hazell, Bo, *Från tattare till traveller*.

vidare. Å andra sidan resonerar författaren kring att ortnamnen har ett stort historiskt bevarandevärde, även för resandefolket. Dessa ortnamn anger var resandefolket historiskt hade sina bosättningar, lägerplatser och färdrutter vilket kan vara av betydelse för personer ur resandefolket som vill förstå sin historia och bakgrund eller utföra släktforskning.⁸⁰ En del ortnamn som innehåller ordet "tattare" kan ha andra ursprung. Inom vissa områden var tatter ett dialektalt ord för tobak och namn som Tattargärdet kan ursprungligen ha hetat Tattergärdet, alltså gärdet där tobak odlades. Med tiden glömdes namnets ursprungliga betydelse bort och omvandlades till det närmast liknande - Tattargärdet. Vissa platser kan möjligen vara döpta efter folkgruppen tatarer. Exakt hur många "tattarnamn" som har sådana alternativa bakgrunder är dock osäkert och majoriteten av ortnamnen har sannolikt samband med folkgruppen. Bo Hanzell resonerar även kring att ortnamn som innehåller ord som skojar-, fant-, buss-, rackar-, flå-, nattman-, bleckslagar-, korgmakar- med mera kan härstamma från olika dialektala benämningar på resandefolket.⁸¹ År 2012 uppmärksammade en romsk förening ortnamnet Kvarteret Tattarkullen i Varberg varvid en prövning om namnbyte påbörjades. Kulturgruppen för resandefolket skickade då in en skrivelse om att namnet borde bevaras för att lyfta fram resandefolkets historia, en åsikt som även Hembygdsföreningen Gamla Varberg delade. Med stöd av dessa skrivelser beslutade kommunstyrelsen att ge avslag på namnbytet.⁸² En person från Kulturgruppen för resandefolket sade till Aftonbladet att "tattare" förvisso varit ett skällsord för resandefolket och att det "slår (...) gnistor bland oss äldre när vi hör detta", men att det vore negativt för resandefolket om namnet tas bort eftersom de "kämpar för att vårt folk ska komma fram".⁸³

Ortnamn som innehåller ordet "lapp", däribland Lappetreskitt (Lappträsket) och Lapuiken (Lappviken), har funnits i ortnamn sedan åtminstone 1500-talets mitt.⁸⁴ Exakt hur många nutida ortnamn som innehåller ordet "lapp" är osäkert, men enligt Isofs ortnamnsregister finns det 2937 upptecknade ortnamn som börjar på ordet. Hur många som används idag är dock osäkert. Det finns ett hundratal ortnamn i Mellansverige som

⁸⁰ Hazell, Bo, *Från tattare till traveller*.

⁸¹ Hazell, Bo, *Från tattare till traveller*.

⁸² Hallands Nyheter, *Tattarkullen döps inte om*.

⁸³ Aftonbladet, "Fel att ta bort Tattarkullen".

⁸⁴ Umeå Universitet, *ARKEOLOGI I NORR 12*.

innehåller ordet “lapp”. Dessa utgör kvarlevor från samiska verksamheter på platser som ofta ligger längre söderut än de klassiska samiska områdena. Ofta handlar det om platser i landskapet där samer vistats, exempelvis Lappmyren, Lapphällarna, Lappåsen, Lappkullen och Lappberget, eller som talar för samernas brukning av marken, exempelvis Lapptäkten, Lapphagen eller Lappkällan. Utifrån dessa ortnamn märks att samernas bosättningar ofta låg på platser där en höjdrygg eller hällmark mötte våtmark, vanligen på lavrika platser i skogen vid sidan av gårdar och bygd. På dessa platser är ortnamnen normalt de enda synliga resterna efter platsens samiska historia och de kan vara till stor hjälp vid lokalisering av fysiska spår från samerna i landskapet.⁸⁵

5 Intervjustudie kring kränkande ortnamn

Som beskrivits under rubriken Metod har en intervjustudie genomförts med olika sakkunniga. Nedan presenteras deras svar utifrån de tre frågeställningar som arbetet utgår från. Respondenterna kommer av enkelhet benämnas utifrån den folkgrupp de representerar i vår studie alternativt den myndighet de arbetar hos.

5.1 Hur utförs avvägningen mellan ändamålsenlighet och hävd beträffande kränkande ortnamn?

Vid ärenden beträffande ortnamn måste lantmätaren ta hänsyn till två huvudprinciper som Lantmäteriets representant kallade för “ändamålsenlighet” och “kulturprincipen”. Ändamålsenlighet handlar bland annat om att ortnamnen ska vara funktionsdugliga, språkriktiga och praktiska att använda, däribland att ortnamnen inte ska vara kränkande. Kulturprincipen utgår från ortnamnens hävd och kulturhistoriska värde. Han berättar att avvägningen mellan ändamålsenlighet eller hävd alltid sker från fall till fall eftersom det alltid finns omständigheter som skiljer ett ärende från de andra. Det finns alltså inga exakta mallar som kan tillämpas på varje ärende, förutom att bedömningen alltid ska grundas på lagstiftningen.

⁸⁵ Ohtsedidh, *Ortnamnen*.

Lantmäteriets representant berättar att en viktig del i bedömningen är huruvida ortnamnet är hävdvunnet eller inte, eftersom lagstiftningen ger ett starkt skydd åt hävdvunna ortnamn. För att avgöra hur stark hävden är undersöker lantmätaren ortnamnets ålder och hur stor namnbrukarkrets som använder det - används namnet regelbundet av många, av några enstaka, eller används det inte alls längre? Ortnamn som är gamla och som används flitigt har ett särskilt stort skydd.

Om ärendet gäller ett ortnamn som någon anser är kränkande så måste Lantmäteriet avgöra huruvida ortnamnet är kränkande. Representanterna för Lantmäteriet och Isof förklarar att det inte finns någon tumregel för när ett ortnamn är så kränkande att det måste tas bort, istället sker bedömningen från fall till fall. Lantmäteriet har i sin roll som expertmyndighet ansvaret att avgöra huruvida ortnamnet är kränkande och den bedömningen sker inte genom kontakt med utomstående, vare sig allmänheten i stort eller personer och grupper som kan uppfatta namnet som kränkande. Det beror på att Lantmäteriet måste utgå strikt från lagstiftningen - inte vad allmänheten anser, eftersom det saknar betydelse i hur lagen är skriven. Istället utgår Lantmäteriet från språkforskarens bedömningar - antingen av internt anställda språkforskare eller genom kontakt med språkforskare från andra myndigheter, särskilt Isof. Bedömningen om huruvida ortnamnet är kränkande utgår inte från språkforskarnas personliga åsikter eller känslor, istället baseras bedömningen på information från böcker, ordböcker och studier av olika slag. Isofs representant menar att samhällsutvecklingen har betydelse för tillämpningen av lagstiftningen och att myndigheter behöver ta hänsyn till förändringar i omvärlden och människors uppfattning av vad som är kränkande eller diskriminerande. Det behövs således en balans mellan tolkningen av lagstiftningen, hur det immateriella kulturarvet betraktas och förändringar i omvärlden.

Lantmäteriet måste ta hänsyn till ortnamnets kulturhistoriska värde. En del i denna bedömning är i vilken kontext ortnamnen skapades, exempelvis om ortnamnen uppkom under en tid då ortnamnselementet sågs som kränkande av majoritetsbefolkningen eller ifall ordet var vedertaget under denna tid. Ifall kontexten bakom ortnamnet är osäker kan det vara fördelaktigt att studera ortnamnets etymologi - ortnamn som idag innehåller kränkande ord kan ursprungligen ha hetat något helt annat men med tiden förändrats till

det nutida namnet. En annan del i denna bedömning är ortnamnets koppling till kulturarvet, exempelvis vilka företeelser vi kan minnas genom ortnamnets existens och huruvida dessa återstår ifall ortnamnet tas bort. Det kan handla om händelser som ägt rum på platsen, hur platsen såg ut förr i tiden eller hur den uppfattades av dåtidens människor. Ortnamn som avspeglar en tid i historien som utifrån dagens synsätt inte var så trevlig har inte lägre bevarandevärde - målet är inte att skapa en förskönad version av kulturarvet, utan att bevara det kulturarv vi har.

Lantmäteriet måste undersöka vilka konsekvenser som borttagandet eller ändring av ortnamnet kan leda till. Dels positiva konsekvenser, exempelvis vilken nytta sakägarna får ifall namnet ändras, dels de negativa, exempelvis vilka delar av kulturhistorien som går förlorad ifall namnet ändras och hur stor risken är att negativa prejudikat uppstår. Sedan måste konsekvenserna ställas mot varandra och en bedömning dras om vad som väger tyngst - positiva eller negativa konsekvenser. Ett ganska vanligt exempel är företag på landsbygden som vill ändra ett lokalt ortnamn till något mer fint, soligt och glatt för att sedan låta det ingå i företagsnamnet. Detta är något som kan gynna företaget, samtidigt som det kan medföra att hävdvunna och kulturhistoriskt värdefulla ortnamn går förlorade. Namnbyte nekas därför vanligen.

Ifall en ansökan om borttagande eller namnbyte lämnats in till Lantmäteriet så behöver de undersöka hur stor enigheten är bland sakägarna att ta bort eller ändra ortnamnet. Detta handlar vanligen om fall där några fastighetsägare har lämnat in en ansökan, men där det finns fler fastighetsägare som berörs av ändringen. Då kontaktar Lantmäteriet de andra fastighetsägarna för att se huruvida de är för eller emot namnändringen. Det handlar alltså inte om enighet inom den berörda folkgruppen i de fall där ortnamnet är kränkande mot en folkgrupp.

Ibland har Lantmäteriet skickat remisser till instanser som Isof eller Riksantikvarieämbetet, då måste Lantmäteriet väga in remissvaren tillsammans med de synpunkter som sakägarna fört fram innan de fattar beslut i sakfrågan. När Lantmäteriet tagit hänsyn till de rådande omständigheterna i ärendet, remissyttranden från olika myndigheter och andra faktorer av betydelse för ärendet så gör de en samlad bedömning.

Lantmäteriet gör sedan en värdering av vad som väger tyngst - bevarandevärdet eller intresset att ändra ortnamnen. Om ortnamnen inte bedöms uppfylla vårdat ortnamnsskick eller om det finns andra starka skäl så är det möjligt att Lantmäteriet beslutar om ändring, särskilt om hävden är svag. Värt att poängtera är att Lantmäteriets beslut går att överklaga till förvaltningsrätten. Lantmäteriets representant berättar utifrån egen erfarenhet att domstolen nästan alltid går på Lantmäteriets linje eftersom de, precis som Lantmäteriet, utgår lagstiftningen och därmed vanligen gör liknande bedömningar.

5.2 Varför har vissa kränkande ortnamnselement tagits bort medan andra finns kvar?

Nedanstående punkter kommer dels vara av juridiskt slag, dels av ett mer spekulativt slag. Enbart sådana argument som lyftes vid flera intervjuer har medtagits.

5.2.1 Tidsperspektivet – hävd eller ej?

Lantmäteriets representant anser att den främsta anledningen till att ordet “neger” tagits bort från de svenska ortnamnen är att merparten inte var hävdvunna. Det finns ingen entydig definition av begreppet hävd och vilka årtal som gäller för hävd, så nedanstående definition utgår från Lantmäteriets respondents uppfattning av begreppet. Enligt honom härstammar majoriteten av ortnamnen från mitten av 1900-talet medan hävdvunna ortnamn bör vara från första halvan av 1900-talet och helst tidigare. En kontroll av de ortnamn med ordet “neger” som finns på Isofs ortnamnsregister ger en likartad bild - merparten av ortnamnen registrerades först på 1960-1980-talet. Det verkar ha funnits några undantag, däribland Kvarteret Neger i Karlstad från 1865, Negerflohöjden och Negerflon i Hällesjö som tidigast upptecknades 1931, Negergrund som tidigast upptecknades 1936 och bostadsområdet Negerbyn i Växjö som tidigast upptecknades 1944. Isofs respondent poängterar dock att ortnamnsregistret inte kan användas för att verifiera teorin - uppteckningarna kan förvisso ge en fingervisning, men hävden kan vara betydligt längre än vad uppteckningarna visar eftersom uppteckningsverksamheten inte var årlig. Ett ortnamn som upptecknades på 1970-talet behöver alltså inte härstamma från det årtiondet - det kan vara betydligt äldre.

Lantmäteriets representant beskriver vidare att en stor del av ortnamnen med orden “tattare” och “lapp” är åtminstone hundra år gamla vilket ger dem lång hävd. De gånger som ortnamn med dessa ord prövats så har ändring vanligen nekats av denna anledning samt att de har ett stort värde för det svenska kulturarvet.

5.2.2 Kontexten bakom ortnamnen

Som nämnts måste Lantmäteriet ta hänsyn till den kontext där ortnamnen skapades. Detta kan vara av betydelse i Lantmäteriets bedömning om ortnamnen är kränkande eller inte. Lantmäteriets representant poängterar att ortnamn med ordet “neger” vanligen härstammar från en tid när ordet redan ansågs vara kränkande och därför råder det sällan något tvivel på att ordet verkligen använts på ett nedsättande sätt när ortnamnet skapades. De flesta ortnamnen med orden “tattare”, “zigenare” och “lapp” uppkom under en tid när ordet inte sågs som kränkande av majoritetsbefolkningen.

5.2.3 Ortnamnens kulturhistoriska värde

Vid flera intervjuer har argument om ortnamnens koppling till Sveriges kulturhistoria lyfts fram. Isofs respondent berättar att det sällan finns någon tydlig ursprungskoppling mellan ortnamn med ordet “neger” och personer av afrosvenskt ursprung. Enligt henne är de flesta ortnamnen som kallade liknelsenamn, där platsens utseende, läge eller någon annan omständighet associerades med färgen svart. Lantmäteriets respondent ger en likartad bild - det handlar inte om platser där afrosvenskar levde. Istället härstammar ortnamnen vanligen från liknelser och en numera föråldrad typ av humor där färgen svart eller mörker associerades med ordet “neger”. Det kan vara ett skogsparti som ansågs vara särskilt mörkt, en kolmila där arbetarna fick mörk hy av kolet eller liknande. Det kan också handla om en syn där tätbebyggda bostadskvarter associerades med afrikanska byar och utifrån samma föråldrade humor fick namn som Negerbyn. Lantmäteriets representant tror inte att lagstiftaren vid skapandet av Kulturmiljölagen lade särskilt stor vikt vid bevarande av sådana gamla försök att vara lustig genom ortnamnen. Isofs respondent anser dock inte att man med enkelhet kan dra slutsatsen att ortnamn med ordet “neger” har ett lägre värde för det svenska kulturarvet och att bevarandevärdet i och med det skulle vara lägre. Hon deltog aktivt vid framtagandet av förarbetet till Kulturmiljölagen och inga diskussioner av detta slag framfördes under detta arbete.

I intervjuerna med representanterna för Lantmäteriet, Isof och RUNG är de samstämmiga i uppfattningen om att ortnamn med orden “tattare”, “zigenare” och “lapp” är historiskt viktiga eftersom de visar var folkgrupperna levde eller hade sina läger. Minnena av dem lever kvar i ortnamnen och tas namnen bort så försvinner en viktig del av platsens historia. Var folkgrupperna bodde kan sedan kopplas till hur de levde, exempelvis hur de historiskt har behandlats av svenska staten och majoritetsbefolkningen. På så vis har ortnamnen ofta en stor betydelse för platsen såväl som för det nationella kulturarvet. RUNG:s representant berättar att eftersom resandefolket och romerna var så frångående från den svenska majoritetsbefolkning som vanligen skrev den svenska historien så finns det väldigt få historiska källor om deras historia i Sverige. I detta avseende utgör ortnamnen några av de få bevarade källorna som visar var folkgrupperna levde. Lantmäteriets representant håller med RUNG:s representant om detta.

Lantmäteriets representant berättar att ortnamnslagstiftningen lägger stort värde vid ortnamnen som en del i det historiska landskapet och kulturmiljöerna, alltså att företeelser från det gamla samhället speglas i ortnamnen. Isofs respondent menar att den allmänna opinionen och mediabevakningen var de främsta anledningarna till att ortnamn med ordet “neger” togs bort, och då med utgångspunkt i hur namnet uppfattas idag. Det ursprungliga etymologin spelar då mindre roll.

5.2.4 Prejudikat-effekt

När Kvarteret Negern i Karlstad togs bort dröjde det bara tio år innan alla andra ortnamn innehållande ordet “neger” försvann från kartan. Både Lantmäteriets och Isofs representanter ser att en sorts prejudikat skapades vid borttagandet av Kvarteret Negern vilket öppnade för att fler ortnamn kunde tas bort. Detta i kombination med den stora opinionen (som i sin tur delvis berodde på medias bevakning av ämnet) ledde till slut till att alla ortnamn med ordet “neger” försvann. Enligt Isofs respondent finns det ingen dom i ärendet om Kvarteret Negern och därför skapades inget egentligt prejudikat i juridisk mening, men hanteringen som var resulterade ändå i något som kan betraktas som ett prejudikat eftersom Karlstads kommun stödde borttagandet och eftersom Lantmäteriet beslutade att ta bort andra liknande ortnamn.

Enligt Lantmäteriets och Isofs representanter finns inga prejudikat beträffande de övriga kränkande orden. De känner inte heller till något lantmäteriärende som gett upphov till prejudikatliknande effekter av det slag som skedde vid borttagandet av Kvarteret Neger. Isofs representant ser möjligheten att om Lantmäteriet tar bort ett ortnamn som exempelvis innehåller ordet "lapp" med hänvisning till att det är kränkande så kommer detta ge en tydlig signal om att det är en olämplig namnform och viss mån fungera som ett prejudikat. Detta kan i sin tur påverka synen inom ortnamnsvärden och hur man kommer att betrakta den namntypen. Risken med en sådan utveckling är att Lantmäteriet tvingas ändra alla ortnamn som innehåller det ortnamnselementet innan myndigheten och samhället verkligen bestämt sig för att ortnamnselementet borde tas bort. Borttagandet av ett mindre ortnamn innehållande ordet "lapp" kan alltså skapa en utveckling där Lappland småningom tas bort. Isofs respondent tror att Lantmäteriet tar hänsyn till eventuella oönskade prejudikat i sina bedömningar och vet att Isof, ifall de hade fått en remiss, hade pekat på denna risk. Det går inte heller att bara ta bort några valda ortnamn med motiveringen att de är kränkande och sedan behålla resten, berättar Isofs representant. Har Lantmäteriet bestämt sig för att ortnamnselementet är olämpligt i ett ortnamn så gäller det för alla andra ortnamn. Det går inte heller att säga att vissa ortnamn har ett större skyddsvärde än andra och därför bör bevaras. Som exempel lyftes namnet Lappland (som har ett enormt värde i många sektorer, inte minst för turism och företag), ortnamn med betydelse för tvärvetenskaplig arkeologi (exempelvis ortnamn med ordet "lapp" som kan hjälpa till att identifiera tidigare okända samiska bosättningar) eller ortnamn långt söder om samernas vanliga levnadsområde (däribland det hundratal ortnamn med ordet "lapp" som finns i Mellansverige). Trots att dessa vid första anblick kan anses vara väldigt värdefulla så finns det inget sätt att uppskatta hur stort värde ett ortnamn har i förhållande till ett annat, därför hade ett prejudikat sannolikt medfört att alla behöver tas bort. Isofs representant tror inte att det krävs ett prejudikat för varje enskilt ord – ifall ett ord, exempelvis "neger", anses vara för kränkande av en domstol så visar det att hävdvunna ortnamn kan ändras med motiveringen att de upplevs som stötande av en viss grupp. Då kan ett sådant prejudikat lyftas även vid ärenden om andra ord, exempelvis "tattare". Lantmäteriets representant håller med om att det finns en väldigt stor risk för att ett tydligt prejudikat uppstår.

5.2.5 Den allmänna uppfattningen om hur kränkande ordet är

Lantmäteriet är expertmyndighet beträffande ortnamn och fattar beslut om huruvida ett ortnamn är kränkande eller ej. Bara för att tillräckligt många skriver under på att de inte gillar ett ortnamn så betyder det inte att namnet tas bort, utan här måste myndigheterna med sin expertis göra avvägningar mot andra delar av god ortnamnsred. Samtidigt tar Lantmäteriet hänsyn till hur samhället i stort uppfattar orden och när en majoritet av befolkningen börjar tycka att ett ord inte bör användas så kan den uppfattningen även påverka Lantmäteriet.

En viktig faktor är hur stor enigheten är att inte använda orden. Lantmäteriets och Isofs representanter pekar på att en väldigt stor del av Sveriges befolkning anser att ordet "neger" är kränkande och att det varit så sedan början av 1960-talet. Många anser förvisso att orden "lapp", "zigenare" och "tattare" inte bör användas för att beskriva de avsedda folkgrupperna men i allmänspråket ses de inte som lika allvarliga som ordet "neger". RUNG:s representant misstänker att det beror på att majoritetsbefolkningen inte uppfattat de tre orden som kränkande lika länge som ordet "neger". Hon har märkt att det främst är äldre personer som använder de tre orden i vardagliga sammanhang - inte för att de är rasister eller elaka, utan för att det är så invant att de inte reflekterar över att de kan vara kränkande. En annan faktor som spelar in är de associationer som orden ger.

En annan viktig faktor här är huruvida majoritetsbefolkningen ens uppfattar orden som kränkande. Det finns som sagt en del personer, särskilt äldre, som inte uppfattar orden som kränkande. Ordet "tattare" har dessutom upplevt en förskjutning från ordets ursprungliga betydelse. Isofs, RUNG:s och romernas representanter misstänker att detta har en påverkan eftersom ordet i lokalsamhället inte längre ses som en kränkning mot resandefolket utan snarare används som en alldaglig benämning på en person med negativa egenskaper. Intressant nog uppfattar romernas representant att resandefolket generellt ser ordet "tattare" som mer kränkande än romer generellt uppfattar ordet "zigenare, samtidigt som majoritetssamhället tycks anse att ordet "zigenare" är det grövsta av de båda orden. Denna typ av förskjutningar kan få en påverkan, vilket Kvarteret Blåmannen i Stockholm är ett exempel på. Blåman var det gamla svenska ordet för mörkhyade personer innan det byttes ut mot det då mer politiskt korrekta ordet

“neger”, så teoretiskt sett borde Kvarteret Blåmannen väcka starka känslor. Ordet har dock försvunnit ur det allmännas medvetande och därmed även ordets ursprungliga betydelse - ortnamnet ses därför främst som något lustigt (“en blå man”). Lantmäteriets representant delar bilden att ordet “tattare” har genomgått en förskjutning från dess ursprungliga betydelse men känner sig tveksam till huruvida det verkligen har en påverkan i slutändan, med tanke på att ortnamn med orden “zigenare” och “lapp” finns kvar.

5.2.6 Enad opinion

Enigheten kring borttagandet kontra bevarandet av ortnamnen är något som lyfts fram av alla respondenterna. Det tycks ha funnits en större enighet att ta bort ordet “neger” bland afrosvenskarna medan det tycks råda en mycket större oenighet inom de andra grupperna.

Isofs representant konstaterar att det i samband med ärendet om Kvarteret Neger i Karlstad framkom en tydlig enighet kring uppfattningen av olämpligheten att använda ordet i ortnamn, något som delades av både intresseorganisationer och media och som framfördes såväl till kommunen som beslutsfattare och remissinstanserna. Detta baserar hon på sin erfarenhet av handläggningen av det ärendet. Sametingets representant säger att det är väldigt individuellt hur kränkande ordet “lapp” uppfattas - många känner sig kränkta av att kallas för “lapp” eftersom det använts nedsättande genom historien och en utomstående ska aldrig kalla en same för “lapp”, men det finns samer som använder ordet “lapp” sinsemellan. Därför finns det en stor variation mellan personer som vill ta bort ortnamnen och personer som vill bevara dem. Romernas representant berättar om en liknande situation beträffande ordet “zigenare” - även om utomstående aldrig ska benämna romer med det ordet så finns det många romer, i synnerhet äldre, som kallar sig själva “zigenare” eftersom de gick under den benämningen under lång tid. Samtidigt uppfattar hon en förändring bland yngre generationer där ordet rom används alltmer och där det ordet “zigenare” vanligen kallas för “z-ordet”. Än så länge finns det dock ingen enighet att ordet helt ska tas bort ur ortnamnen - hennes personliga åsikt är att de bör tas bort, samtidigt som hon vet att andra anser att de bör bevaras. RUNG:s representant poängterar att det finns lika många åsikter i den här frågan som det finns resande - vissa anser att ortnamnen ska vara kvar, andra att de ska tas bort, andra är helt ointresserade av

debatten. Det finns vissa resande som kallar sig själva för "tattare". Personligen anser hon att ortnamnen bör bevaras men uttryckte flera gånger under intervjun att hon känner sig väldigt kluven, eftersom ordet "tattare" är ett så grovt skällsord.

Flera respondenter har uttryckt att bristande enighet kan vara en anledning till att vissa ortnamn finns kvar. Isofs representant anser att detta är en viktig anledning och tror att det är en för stor klyfta idag mellan de som vill bevara ortnamnen och de som vill ta bort dem (både bland folkgrupperna och samhället i stort) för att det ska vara möjligt att ändra dem. Beträffande ordet "neger" så fanns det en väldigt enad opinion, både bland afrosvenskar och majoritetsbefolkningen, vilket hon ser som en avgörande anledning till att det ordet tagits bort.

Lantmäteriets representant poängterar dock att enigheten om att ta bort ett ortnamn inte har någon faktisk betydelse i hur lagen tolkas och används, därför går det bara att spekulera kring vad som hade hänt ifall enigheten hade varit större. Han tror inte att en ökad enighet hade fått någon egentlig effekt förutom ett större antal ansökningar, helt enkelt eftersom opinionen inte påverkar Lantmäteriets tillämpning av lagen. Enda egentliga påverkan hade varit ifall tillräckligt många slutar använda ortnamnet vilket gör att det inte längre klassas som ändamålsenligt, men även detta argument är väldigt långsiktigt och spekulativt.

5.2.7 Frågans prioritet hos föreningarna

Opinionen inom folkgrupperna och bland majoritetsbefolkningen kan delvis påverkas av föreningar och beror exempelvis på hur mycket tid de lägger på demonstrationer, lobbying eller folkbildning om frågan. Hur föreningarna prioriterar frågan kan alltså få en betydelse i hur den uppfattas av andra människor.

Isofs representant berättar att Afrosvenskarnas riksförbund var tydligt enade och arbetade hårt och aktivt för att få bort ortnamnen med ordet "neger". De drev på frågan väldigt mycket, uppmärksammade den på olika sätt och skickade mängder med ansökningar till Lantmäteriet. RUNG:s representant har också uppfattat de afrosvenska föreningarna som mycket mer aktiva i denna fråga än resande, romska och samiska föreningar. De

afrosvenska föreningarna har haft de afroamerikanska grupperna i USA som råmodell och likt dem stridit väldigt mycket som en enad grupp, vilket till slut ledde till förändring. Hon avfärdar inte att det fanns oenighet även inom afrosvenska grupper men deras enighet var mycket större än hos andra grupper. RUNG:s representant minns att föreningen har diskuterat förekomsten av ordet "tattare" i ortnamn. Hon uppfattade att alla var eniga om att ordet "tattare" borde försvinna ur vardagligt tal men att ingen ansåg att ortnamnen borde tas bort. De hänvisade till att ortnamnen är en viktig del av kulturarvet och resandefolkets historia. Kulturgruppen för resandefolket skriver att föreningen har diskuterat frågan om ortnamn med ordet "tattare" och demokratiskt kommit fram till att ortnamnen inte bör tas bort. Förvisso är "tattare" ett skällsord men att ta bort ortnamnen kommer inte minska diskrimineringen mot resandefolket. Tvärtom ser de en risk att majoritetsbefolkningen får ännu mindre kunskap om resandefolkets existens och svenska historia ifall ortnamnen tas bort. Sametingets representant berättar att deras politiska organ inte har antagit någon särskild viljeriktning i frågan om ortnamn med ordet "lapp". Hon menar att frågan dyker upp ibland men att den i praktiken utgör en pseudodiskussion som inte innebär någon positiv förbättring för samernas rättigheter i Sverige. Hon anser att många hakar upp sig på små detaljer, exempelvis ortnamn, för att slippa ta tag i de verkliga orättvisor och missförhållanden som samerna upplever. Istället fokuserar samiska politiker på viktigare frågor som samers rätt till land och vatten, exploateringar av naturresurser, klimatfrågor och en sanningskommission om statens övergrepp mot det samiska folket. Hon anser dock att ortnamn med ordet "lapp" kan ändras ifall det redan finns alternativa samiska namn som kan ersätta det svenska, samt att Lappland inte bör ändras eftersom det saknas alternativa namn på samiska och eftersom namnet idag är neutraliserat.

Föreningarnas interna politik kan avgöra hur de prioriterar frågan om ortnamnen. Isofs representant lyfter fram att ortnamn har ett starkt symbolvärde och därför kan fångas upp av olika grupper som ett steg i att nå större politiska mål. Samtidigt poängterar hon att det Lantmäteriet gjort egentligen bara är att sudda ut ortnamnen från kartan, vilket inte är någon garanti för att ortnamnen slutar användas av lokalbefolkningen - ortnamn lever genom det dagliga bruket, inte genom kartorna. Hon påpekar även att namnmagi aldrig fungerar - det krävs rejäla åtgärder för att göra situationen bättre för folkgrupperna.

Flera respondenter bedömer att enigheten hos föreningarna är en bidragande orsak till vilka ortnamn som försvunnit och vilka som finns kvar. Enligt Isofs representant har det i synnerhet haft betydelse för hur mycket frågan uppmärksammats medialt. Ett stort medieintresse ledde till en stark opinion. För de andra orden har det inte funnit någon lika organiserad rörelse som drivit frågan, vilken inte gjort den internt uppmärksammad bland folkgrupperna. RUNG:s representant tror att frånvaron av pådrivande föreningar är en väldigt stor anledning - de afrosvenska organisationerna har kämpat mycket för att få till förändring, men resande/romska föreningar har inte stridit på samma sätt om frågan, därför har de inte fått till någon förändring. Romernas representant delar denna bild.

Lantmäteriets representant tror inte att föreningarna haft någon avgörande roll eftersom de inte kan påverka Lantmäteriets bedömning. Möjligen kan deras uppmärksammande av frågan tillsammans med medias intresse medfört viss påverkan från politiskt håll som skapade tankesättet "okej, den kommunen har tagit bort ett ortnamn med ordet "neger", men vi har också ett sådant. Då måste vi också markera att vi inte heller tycker att namnet är okej". Det kan ha lett till att kvartersnamn tagits bort och att kommuner själva lämnade in ansökningar om borttagande av ortnamn. Förutom denna spekulation tror han inte att föreningarna haft någon egentlig betydelse i vilka ortnamn som tagits bort och vilka som är kvar.

5.2.8 Ortnamnen har neutraliserats

Isofs representant anser mot bakgrund av liknande situationer att många av de kvarvarande ortnamnen med orden "tattare", "zigenare" och "lapp" är så vedertagna bland lokalbefolkningen att de inte uppfattas som lika tydligt kränkande, därför är det heller ingen som ifrågasätter deras existens. Hon poängterar att ett ortnamn bara lever så länge namnbrukarna kan stå bakom det och när en tillräckligt stor andel namnbrukare slutar använda ortnamnet så kommer det dö ut. Detta har säkert hänt med en del ortnamn innehållande orden "tattare", "zigenare" och "lapp", men de som är kvar är förmodligen så vardagligt accepterade att de känns helt neutrala och inte alls kränkande. Ett tydligt exempel är Zigenarbacken som använts så länge av namnbrukarkretsen (det vill säga lokalbefolkningen och kommunen) att det inte uppfattas som kränkande. Ett annat exempel är Lappland som enligt Sametinget är så neutraliserat att det inte utgör en

kränkning mot samerna. Isof representant förmodar att Kvarteret Negeren i Karlstad togs bort delvis eftersom lokalbefolkningen inte ansåg att namnet var försvarbart längre och att de slutat använda det, vilket medförde att det inte längre var ändamålsenligt. Även om ortnamnet tidigare varit neutralt så medförde samhällsutvecklingen att ortnamnet började ses som kränkande och inte längre möjligt att använda.

Lantmäteriets representant säger att det inte är oviktigt hur lokalbefolkningen uppfattar ortnamnet och att de tar med eventuell neutralisering av ortnamnet i sin bedömning, men samtidigt poängterar han att Lantmäteriet generellt arbetar utifrån ett så brett perspektiv som möjligt eftersom deras arbete har en normerande roll för hela Sverige. Exakt hur stor påverkan neutralisering har i den slutgiltiga bedömningen varierar från fall till fall. Isofs representant misstänker dock att om en kommun lämnar in ett remissyttrande till Lantmäteriet angående ett ortnamn, där de samtidigt förklarar att ortnamnet har ett flitigt lokalt bruk och att det inte uppfattas som kränkande lokalt, så kommer Lantmäteriet också gå på denna linje ifall ortnamnet anses vara hävdvunnet.

5.2.9 Gruppernas status

Romernas representant misstänker att folkgruppernas status är den huvudsakliga anledningen till vilka ortnamn som tagits bort och vilka som blivit kvar. Hennes uppfattning är att majoritetsbefolkningen har en större respekt för förtrycket mot mörkhyade än förtrycket mot romer och resande, därför ses resandefolkets och romernas frågor inte som lika allvarliga eller viktiga hos gemene man. Detta beror till stor del på fördomar, både hos personer födda i Sverige och hos personer från övriga Europa, Arabvärlden eller de många andra platser runtom i världen där fördomar mot resande och romer är ännu mer utbredda och accepterade än i Sverige. Även om situationen i Sverige har förbättrats sedan 1960-talet så har romer och resande långt ifrån den status som mörkhyade har. RUNG:s representant tror också att status är en anledning till att ordet "neger" tagits bort medan de andra är kvar. Hierarkier finns i allt och enligt henne har resandefolket en lägre status än afrosvenskar. Detta är ett resultat av hur mycket plats de olika grupperna har tagit, hur många personer som har drivit deras frågor samt hur samhället i stort har värderat de frågorna i förhållande till andra frågor. I Sverige har det funnits en väldigt lång historia av att se resande och romer som mindre värda vilket ännu

lever kvar, samtidigt har resande och romer inte arbetat tillräckligt mycket med att ändra på detta. Därför har samhället tagit diskussionen om ordet “neger” på större allvar.

Lantmäteriets representant förnekar inte att olika grupper kan ha olika status i samhället, även om han inte kan uttala sig om förhållandet afroamerikaner kontra resande och romer, men tycker att argumentationen om status är väldigt spekulerande och inte en avgörande anledning eftersom det inte påverkar Lantmäteriets bedömning.

5.2.10 Medial uppmärksamhet

Lantmäteriets och Isofs representanter tror att den mediala uppmärksamheten om ornamn med ordet “neger” hade betydelse för opinionen. Det kan i sin tur ha lett till de många ansökningarna om borttagande av ornamn innehållande det ordet. Isofs representant uppfattar att romer och resande inte har den massmediala uppmärksamheten som afrosvenskarna har och att de därmed inte har samma möjlighet att påverka. Även RUNG:s och romernas representanter anser att medias låga intresse för de folkgrupperna är en anledning till att ornamnen blivit kvar. Lantmäteriets representant lyfter fram att detta inte har betydelse för deras bedömning och att argumentet därmed är en spekulering.

5.2.11 Ordens internationella spridning

Ordet “neger” finns spritt över stora delar av världen men i olika lokala former. Olika varianter av ordet “zigenare” har en spridning både inom och utanför Europa. Ordet “lapp” finns bara i Sverige och Finland. Ordet “tattare” finns bara i Sverige samt i Norge där “tater” är det vedertagna ordet för resandefolket snarare än ett kränkande ord som i Sverige.

Enligt Isofs representant kan den globala diskussionen om ordet “neger” (i dess olika former) vara en anledning till att ordet ses så negativt i Sverige och därmed att ornamnen tagits bort. Hon menar att förändringar vanligen sker först när man påverkas av någon och ett vanligt sätt att påverkas är genom att iaktta de diskussioner som pågår i andra länder som man har relationer med. Samtidigt är det svårt att avgöra hur stor betydelse detta har haft, särskilt med tanke på att diskussioner om de andra ornamnen har förekommit i Sverige, exempelvis diskussionen om namnet Lappland som dyker upp med

jämna mellanrum. RUNG:s representant säger att föreningen har diskuterat det faktum att ett globalt ord tas bort medan svenska ord som är likvärdiga för våra egna minoriteter finns kvar, men är osäker hur stor betydelse det har, särskilt med tanke på att ordet “zigenare” i olika former är ganska utspritt över världen.

5.3 Hur bör de kränkande ornamnen hanteras?

Respondenterna har fått ta ställning till huruvida ornamnen bör bevaras eller tas bort. De har även fått lyfta fram eventuella andra åtgärder som de anser behövs för att hantera de kvarvarande kränkande ornamnen.

5.3.1 Bevarande av ornamnen

Fem respondenter förespråkade att ornamnen bör bevaras, även om flera uppfattade dem som kränkande.

Isofs representant menar att vi måste vara måna om den historia som ornamnen berättar, även om de berättar om händelser och åsikter som ur dagens synvinkel är negativa. Istället för att ta bort ornamnen och gömma den delen av vår historia bör vi bevara ornamnen men hantera dem på ett smart och medvetet sätt. Den praktiska hanteringen måste utgå från fall till fall, men främst handlar det om folkbildning. Exempelvis kan kommunerna skapa en databas där de skriver upp motiven till kommunens olika ornamn så att personer som grubblar över dem enkelt kan läsa själva om namnets bakgrund. Andra åtgärder som beskriver historien bakom ornamnen utifrån ett modernt perspektiv (“så här såg samhället ut förr i tiden och dit ska vi inte komma igen”) bör utföras. Dessutom måste myndigheter och kommuner som får en propå om att ändra ett ornamn tydligt och pedagogiskt förklara namnets bakgrund och professionellt bemöta argument om att ornamnet uppfattas som kränkande även om myndigheten eller kommunen är av en annan åsikt. Att bevara ornamnen men öka folkbildningen om deras bakgrund skapar en bättre grund till diskussioner om såväl ornamnen som de berörda folkgrupperna än ifall ornamnen tas bort, vilket på sikt kan förbättra situationen för folkgrupperna. Däremot måste vi vara noga med att nybildade ornamn är inkluderande och inte kränkande.

RUNG:s representant anser att orden "tattare" och "zigenare" förvisso är väldigt kränkande och att historien bakom ortnamnen som innehåller dessa ord vanligen är väldigt negativ för folkgrupperna, men att ortnamnen ändå bör bevaras. Resandefolket har under århundraden behandlats dåligt och diskriminerats av svenska staten. Tas ortnamnen bort så försvinner också en del av resandefolkets historia samt en del av den skuld som svenska staten har till hur de behandlat resandefolket och romerna. Resandefolkets historia i Sverige är dåligt dokumenterad och ortnamnen utgör de enda källorna till resandefolkets existens på många platser. Att bevara resandefolkets minne genom ortnamnen har en stor betydelse för både folkgruppen och majoritetsbefolkningen - *"tar man bort (ortnamn med ordet) "tattare" så försvinner historien, då har vi aldrig existerat. Vi finns inte så etablerat i människors minne, så tar man bort det ordet så är vi borta"*. Borttagande av ortnamnen kan också bli kontraproduktivt för resandefolket eftersom de blir ännu mindre kända hos majoritetsbefolkningen ifall ortnamnen tas bort, vilket bara skapar problem för ett folk som redan kämpar för att ta plats i samhället. Att byta namnen från Tattarberget till Resandeberget kan också få negativa konsekvenser - ordet "tattare" kan folk ändå förhålla sig till, men hur många vet egentligen vad "resande" innebär? Hur många drar kopplingen mellan Resandeberget och resandefolket? Så länge det inte finns andra ord eller benämningar som är lika beskrivande så bör ortnamnen vara kvar. RUNG:s representant anser istället att ortnamnen bör förklaras utifrån ett nutida perspektiv. Ett exempel är Krämarstaden i Finnerödja, en plats som också kallades för Tattarmyren. Vid denna plats finns det plakat som förklarar att både "krämare" och "tattare" var gamla ord för resandefolket och berättar om resandefolkets historia på platsen. Hon anser att detta är ett bättre alternativ än att ta bort ortnamnen. Dessutom anser hon att vi måste förbättra folkbildningen om minoritetsgrupperna i Sverige, särskilt hos barnen som ofta tar till sig sådant enklare än de äldre och som sedan lär sina äldre släktingar nya värderingar och kunskap. Denna satsning måste ske i skolorna och börja med att Sverige får en obligatorisk del om de nationella minoriteterna i lärarutbildning (idag finns den bara som ett tillvalsämne). Lärarna kan sedan använda lokala platser med ortnamn som Tattarberget som illustrerande exempel för barnen. Utöver detta måste resandefolket själva arbeta hårt för att förbättra sin ställning och situation i samhället.

Lantmäteriets representant berättar att Kulturmiljölagens syfte är att bevara historien - inte att skapa en censurerad, sagolikhande bild av den. Därför ska ortnamnen vara kvar oavsett om de representerar en fin eller en negativ del av den svenska historia som vi har. Ortnamnen representerar hur samhället såg ut förr i tiden och vi ska inte ändra denna historia så att den passar in i vårt nuvarande synsätt. Istället ska all ortnamnsvård utgå från bestämmelserna i Kulturmiljölagen.

Som tidigare nämnts är även Sametinget och Kulturgruppen för resandefolket emot borttagande av ortnamnen. De anser att samernas, resandefolkets och romernas frågor bättre hanteras på andra sätt än genom borttagande av ortnamn.

5.3.2 Borttagande av ortnamnen

En respondent förespråkar att ortnamnen bör tas bort.

Romernas representant anser att det är väldigt kontraproduktivt att ha ortnamn som Tattarbacken och Zigenaren 1 ifall Sverige vill få resande och romer att känna sig inkluderade i samhället. Hon pekar på att orden "tattare" och "zigenare" är väldigt kränkande, samtidigt som de ska ses som neutrala när de ingår i ortnamn - hur förklarar man den skillnaden för barn och ungdomar? Hur ska romer och resande känna att Sverige står på deras sida när de kan gå till platser som folk refererar till med de skällsord som folkgruppen kallats för? Hon har hört argumenten om att resande och romsk historia går förlorad ifall ortnamnen tas bort eller att majoritetsbefolkningens kunskap om folkgrupperna minskar om ortnamnen tas bort. Samtidigt tycker hon att det borde finnas andra ord som säger samma sak och som kan användas istället, som Romska bäcken istället för Tattarbäcken. Hon poängterar att de ersätta namnen kanske inte låter lika bra och att det därför kan bli svårt att få genomslag hos lokalbefolkningen, men att det ändå vore bättre än att ha officiellt accepterade namn innehållande skällsord mot folkgrupper. Hon ifrågasätter varför ortnamnen ska vara de vedertagna minnesmärkena över resandefolkets och romernas historia på dessa platser, istället föreslår hon att graverade stenar eller andra monument placeras ut på de platserna. Hon ger exempel på Skåne som satt ut minnesmärken på platser där romerna har vandrat istället för att ha namn som Tattarbacken eller Zigenarfältet. Enligt henne är detta ett mycket bättre sätt att minnas

folkgrupperna på - dels eftersom det inte innefattar kränkande ord, dels eftersom det inte är självklart att ortnamn som Zigenarbacken eller Tattarbacken direkt associeras med den historiska närvaron av folkgrupperna, dels eftersom ett monument hade gjort platsens kulturhistoria mycket tydligare än ortnamn som ofta bara finns på kartorna. Då både hedrar och minns man folkgruppernas historia i Sverige. Hon anser att det är statens skyldighet att skapa sådana minnesplatser som kompensation för hur romer och resande behandlats - *“finns det hundra ortnamn med ordet “tattare” så ska det finnas hundra monument också - det är den kompensation staten faktiskt kan göra när de använt ordet “tattare” och gjort sådana ortnamn officiella, då ska det kompenseras också”*.

6 Diskussion och slutsats

Ett kränkande ortnamn kan bryta mot ortnamnets ändamålsenlighet. I situationer med potentiellt kränkande ortnamn utförs en avvägning mellan bevarande och ändring av namnet. Bedömningen om huruvida ett ortnamn är kränkande avgörs från fall till fall och den bedömningen är strikt kopplad till lagstiftningen. I avvägningen mellan bevarande och borttagande har ortnamnets hävd och kulturhistoriska värde stor betydelse. I slutändan görs en avvägning mellan de fördelar kontra nackdelar som den ansökta namnändringen hade medfört och det som väger tyngst blir Lantmäteriets bedömning. Eftersom ortnamnsvård alltid utgår från lagstiftningen så kan ortnamn innehållande kränkande ord godkännas om de uppfyller andra delar av vårdat ortnamnsskick som bedöms väga tyngre, exempelvis hävd eller kulturhistorien.

Det finns olika teorier till varför ortnamnelementet “neger” tagits bort medan ortnamnelementen “tattare”, “zigenare” och “lapp” finns kvar. Viktiga anledningar är att många ortnamn med ordet “neger” inte var hävdvunna samt att de inte var starkt kopplade till det svenska kulturarvet - de användes inte för att beskriva platser där afrosvenskar levde, utan utgör snarare lämningar efter en föråldrad typ av humor. Ortnamnelementen “tattare”, “zigenare” och “lapp” finns kvar eftersom merparten är hävdvunna och deras koppling till det svenska kulturarvet är stort - de användes nämligen för att märka ut platser där folkgrupperna levde eller hade läger, en historia som kan gå förlorad ifall ortnamnen tas bort. Många ortnamn med ordet “neger” tillkom under en tid när ordet

redan sågs som kränkande av majoritetsbefolkningen, medan de andra orden inte sågs som kränkande av majoritetsbefolkningen när de tillkom - de är alltså inte kränkande i grunden. Det råder inte en tillräckligt stor enighet kring huruvida ortnamnen är kränkande, vare sig hos berörda folkgrupper eller hos majoritetsbefolkningen, för att ett borttagande ska vara möjligt - det kan delvis vara ett resultat av hur folkgruppernas föreningar prioriterar frågan, hur stort medialt utrymme folkgrupperna har och vilken status de har i samhället. Eftersom det saknas enighet så är det svårt att ta bort ortnamn utan att ett oönskat prejudikat uppstår som tvingar oss att ta bort alla ortnamn med det ortnamnelementet. Beträffande ordet "neger" så uppstod småningom en form av prejudikat som medförde att alla ortnamn togs bort. Dessutom har många ortnamn innehållande orden "tattare", "zigenare" eller "lapp" haft en sådan omfattande, långvarig användning att de blivit neutraliserade, därför är det inte många bland lokalbefolkningen som anser att ortnamnen är kränkande och borde tas bort.

Det finns olika åsikter kring hur de kränkande ortnamnen ska hanteras. Fem av sex respondenter anser att ortnamnen bör bevaras eftersom de har ett stort kulturhistoriskt värde och eftersom borttagande kan bli kontraproduktivt för folkgrupperna. En respondent anser att ortnamnen bör tas bort eftersom de innehåller skällsord som inte får användas i andra sammanhang och som kan medföra att personer ur folkgrupperna inte känner sig inkluderade eller accepterade av samhället. De som anser att ortnamnen bör bevaras förespråkar en ökad folkbildning som komplement till ortnamnen. På så vis lär sig fler om folkgrupperna, deras historia och hur Sverige behandlat dem historiskt. Eventuellt kan ortnamnen användas som illustrativa exempel vid utbildning om detta. Dessutom efterfrågar representanter för resandefolket och romerna att monument eller plakat bör placeras på de platser där de hade sina läger. Monumenten eller plakaten ska återge folkgruppernas historia på platsen vilket medför att det kulturhistoriska minnet bevaras, även ifall namnet skulle tas bort, samt att deras historia görs ännu tydligare än den är idag. Åsikter lyftes om att ersätta ortnamnen med något likvärdigt, exempelvis genom att döpa om Lappberget och Tattarkullen till Sameberget och Resandekullen, men de flesta respondenter var emot detta. De anser att ortnamnens ursprungliga betydelse kan försvinna när namnet ersätts samt att de ersättande ortnamnen sällan låter lika bra vilket kan försvåra deras genomslag hos lokalbefolkningen.

Studien visar att ortnamnsvård tar hänsyn till en mängd olika faktorer och att avvägningen mellan dessa sällan är enkel. Detta gäller inte bara för kränkande ortnamn - även ortnamn som någon tycker är väldigt fult eller underligt måste genomgå en prövning likt den som beskrivs i punkten 5.1. Studien visar även att ortnamnsvård lägger väldigt stor vikt vid ortnamnets ålder och historiska bakgrund - ifall ett ortnamn är gammalt så krävs det väldigt starka skäl för att ändra eller ta bort det. Det märks tydligt att ortnamn kan väcka starka känslor och att åsikterna om ett ortnamn kan variera - vissa tycker det är fint, andra vill bli av med det. Samtidigt förefaller de egentliga konsekvenserna av ett namnbyte inte alltid vara så stora - vad händer i praktiken när Lantmäteriet tar bort ett ortnamn från sin karta? Kommer folkgruppernas situation i samhället förbättras? Kommer ditt företag gå bättre om du får byta namn från Kolberga AB till Solberga AB? Kommer de sociala problemen i en stadsdel förändras ifall du byter ortnamnet till något finare som media inte hunnit svartmåla än?

När studien genomfördes fanns det inga prejudikat för orden "tattare", "zigenare" och "lapp". Studiens resultat beträffande dessa ord gäller så länge det inte uppstår prejudikat för något av orden som en gång för alla avgör huruvida ortnamnselementet ska finnas kvar eller tas bort. Dess relevans kring hur ortnamnsvård utförs gäller så länge lagstiftningen inte förändras.

6.1 Framtida studier

Denna studie har fokuserat på ortnamn som är kränkande, men det finns många ortnamn som är underliga utan att vara kränkande - Röven, Snålkuk, Pungen, Vintrosa, Tiggartutten med mera. En framtida studie kan undersöka vad som krävs för att sådana ortnamn ska anses vara så "grova" att det utgör skäl till ändring eller borttagande. Eftersom få av dessa är kränkande på samma sätt som "neger", "tattare", "zigenare" eller "lapp" så borde bedömningen till viss del vara annorlunda.

Av stor betydelse för ortnamnsvård är huruvida ortnamnen är hävdvunna eller inte, men när exakt börjar hävd gälla? En framtida studie kan genom att undersöka rättsfall försöka klargöra när det råder stark hävd, svag hävd eller ingen hävd alls. Lantmäteriets och Isofs respondenter har förvisso sagt att det inte finns något vedertaget årtal där hävd av olika

slag börjar gälla, men en studie av rättsfall där bestämmelsen om hävd tillämpats praktiskt kan kanske lokalisera en punkt där rättstillämpningen anser att hävd börjar gälla.

Resandefolket hade egna ortnamn men få av dessa är kända idag. En framtida studie med intervjuer av resande och romer kan genomföras för att dokumentera folkgruppens egna ortnamn på platser runtom i Sverige samt undersöka vad de ortnamnen betyder och vilka platser som i huvudsak fått ortnamn. En sådan studie kan öka vår kunskap om folkgruppens ortnamnsskick, vilket är ett väldigt outforskat ämne.

I denna studie har den historiska bakgrunden till några ortnamn innehållande ordet "neger" presenterats, samtidigt som det finns ett flertal kvar med osäker härkomst. En framtida studie kan undersöka den etymologiska bakgrunden till dessa ortnamn mer utförligt - varför heter de olika ortnamnen som de gör? Finns det något ortnamn som faktiskt har samband med platser där afrosvenskar levt och som därmed har en större koppling till den svenska kulturhistorien?

Ortnamnen utgör historiska budbärare från forna tider och gamla händelser kan leva kvar i dem. En framtida studie skulle kunna undersöka vilka företeelser och traditioner som finns bevarade i ortnamn. Hur många historier om troll, gastar, drakar, förolyckade människor, fastighetsägare och rester efter gammal kultur kan utläsas inom ett valt geografiskt område genom att bara studera dess ortnamn? Går det att uttyda vad lokalbefolkningen tyckte om platsen genom ortnamnet? Går det att få en bild om hur platsen såg ut en gång i tiden?

Den som är intresserad av att studera ännu mer om kränkande ortnamn kan undersöka alla de Lantmäteri- och domstolshandlingar som innehåller dessa ord för att undersöka motiveringarna till ortnamnens bevarande eller borttagande. Kommer en sådan studie ge samma resultat som vår studie, eller blir resultatet något annat?

En studie om kränkande ortnamn kan också fokusera på deras neutraliseringen genom kontakt med lokalbefolkningen på de platser där kränkande ortnamn finns, exempelvis genom intervjuer eller enkäter. Hur många ur lokalbefolkningen uppfattar att ortnamnet

är kränkande, hur motiverar de sitt användande av ortnamnet, vad anser de om personer som känner sig kränkta av ortnamnet? Denna studie kan sedan kompletteras med intervjuer med sakkunniga angående neutraliseringens praktiska betydelse.

Källförteckning

Rapporter

Henrysson, Sten och Flodin, Johnny. *Samernas skolgång till 1956*. Umeå universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:370871/FULLTEXT01.pdf>

Lantmäteriet. God ortnamnsred - ortnamnsrådets handledning i namnvård (2001, reviderad 2016). Lantmäteri-rapport 2016:9

Lantmäteriet. Ortnamn, fastighetsbildning och fastighetsregistrering (1992, reviderad 1997 och 2006). LMV-rapport 2006:7

Umeå Universitet, *ARKEOLOGI I NORR 12* (2010)
<https://www.arkeologiinnorr.se/Bergman%20iN%2012.pdf>

Wiklander, Ludvig. *Resandefolket - Från okända till okända till erkända*. Historiska institutionen: Uppsala universitet.
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:629586/FULLTEXT01.pdf>

Litteratur

Hazell, Bo, *Resandefolket: Från tattare till traveller*, Ordfront, 2011

Bryman, Alan, *Samhällsvetenskapliga metoder*, tredje upplagan, Liber, Stockholm, 2018

Statens offentliga utredningar

SOU 1982:45. *Ortnamns värde och vård*

SOU 2016:44. *“Kraftsamling mot antiziganism”*

Personlig kommunikation

Enoksson, Marie; kommunikatör hos Sametinget. Mail 2022-04-25.

Gonzalez Taikon, Salamanca; en romsk aktivist som arbetar med romska frågor. Intervju 2022-05-06.

Lundqvist Hedström, Britt-Inger; ledamot i föreningen RUNG och ansvarig utgivare för tidningen DIKKO. Intervju 2022-04-28.

Svensson, Ola; utredare om ortnamn hos Lantmäteriet och ortnamnsforskare. Intervju 2022-05-04.

Torensjö, Annette; avdelningschef vid Institutet för språk och folkminnen. Intervju 2022-04-26.

Ordförande för Kulturgruppen för resandefolket. Mail 2022-04-22.

Lagstiftning

Förordningen (2009:946) med instruktioner för Lantmäteriet

Förordningen (2000:308) om fastighetsregister

Kulturmiljölag (1988:950)

Elektroniska källor

Aftonbladet, "Fel att ta bort Tattarkullen".

<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/1kVxQe/fel-att-ta-bort-tattarkullen> [16 maj 2022]

Bohusläns museum, *Vilka är resandefolket?*

<https://www.bohuslansmuseum.se/vilka-ar-resandefolket/> [16 maj 2022]

Bärgslagsbladet / Arboga Tidning, *Unga romer vill dumpa "Zigenarbacken"*.

<https://www.bblat.se/2014-12-04/unga-romer-vill-dumpa-zigenarbacken> [16 maj 2022]

Delegationen för romska frågor, *Romernas invandring till Sverige*.

<http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/extra/pod/index40c5.html> [16 maj 2022]

Forskning.se, *Historiska paralleller till hur romer behandlas idag*.

<https://www.forskning.se/2015/04/14/historiska-paralleller-till-hur-romer-behandlas-idag/#> [16 maj 2022]

Forum för levande historia, *Afrofobins historia i Sverige*.

<https://www.levandehistoria.se/fakta-fordjupning/olika-former-av-intolerans/afrofobi/afrofobins-historia-i-sverige> [16 maj 2022]

Förenta Nationerna, *Samerna - ett folk, fyra länder*.

<https://unric.org/sv/samerna-ett-folk-fyra-laender/> [16 maj 2022]

Hallands Nyheter, *Tattarkullen döps inte om*.

<https://www.hn.se/nyheter/varberg/tattarkullen-d%C3%B6ps-inte-om-1.3220542> [16 maj 2022]

Hem & Hyra, *Kvarteret Negern byter namn.*

<https://www.hemhyra.se/nyheter/kvarteret-negern-byter-namn/> [16 maj 2022]

Institut för språk och folkminnen, *Ortnamnsregistret.*

<https://ortnamnsregistret.isof.se/place-names/1467762?page-number=1&page-number-basis=1&page-size=20&page-size-basis=20&place-name=neger&place-name-id=1467762&place-name-search-type=Contains&place-name-sort-order=ascending&show-extended-place-name-filter=false> [16 maj 2022]

Lantmäteriet, *Belägenhetsadress,*

https://www.lantmateriet.se/globalassets/kartor-och-geografisk-information/geodatatanster/belagenhetsadress_beskrivning_informationsgruppen.pdf [7/6 2022]

Nerikes Allehanda, *Sanningen om "Negerbyn".*

<https://www.na.se/2012-05-22/sanningen-om-negerbyn> [16 maj 2022]

Nyström, Staffan. Ortnamnen och kulturminneslagen - Om tolkning och tillämpning av begreppet god ortnamnsred. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1234651/FULLTEXT01.pdf> [16 maj 2022]

Ohtsedidh, *Ortnamnen.*

<https://www.ohtsedidh.se/laes-mer/ortnamnen/> [16 maj 2022]

Regeringen.se, *Samerna - ett folk och urfolk*

<https://www.regeringen.se/artiklar/2015/06/samerna---ett-folk-och-urfolk/> [17 maj 2022]

Regeringskansliet, *Den mörka och okända historien.*

<https://www.regeringen.se/contentassets/eaee9da200174a5faab2c8cd797936f1/den-morka-och-okanda-historien---vitbok-om-overgrepp-och-krankningar-av-romer-under-1900-talet-ds-20148> [16 maj 2022]

Regeringskansliet, *Samerna - ett folk och urfolk.*

<https://www.regeringen.se/artiklar/2015/06/samerna---ett-folk-och-urfolk/> [16 maj 2022]

Riksarkivet, *Mer om romer och resande.*

<https://riksarkivet.se/motkallorna/meromromerochresande> [16 maj 2022]

Romernas historia, *Sverige.*

<http://www.romernashistoria.se/kartan/sverige/> [16 maj 2022]

Romernas historia, *Romernas historia*.

<http://www.romernashistoria.se/historia/> [16 maj 2022]

Samer, *Historia*.

<https://www.samer.se/historia> [16 maj 2022]

Sameskolstyrelsen, *Skolhistoria*.

<https://web.archive.org/web/20170316204934/http://www.sameskolstyrelsen.se/sv/authority/skolhistoria> [16 maj 2022]

Skolvärlden, *Renslakt och matematik på schemat i sameskolan*.

<https://skolvarlden.se/artiklar/renslakt-pa-schemat-i-sameskolan> [16 maj 2022]

Slangopedia, *tattare*.

<http://www.slangopedia.se/ordlista/?ord=tattare> [16 maj 2022]

Språktidningen, *Svarta av kol gav namn åt by*.

<https://www.pressreader.com/sweden/spraktidningen/20190508/281805695324555> [16 maj 2022]

Svenska Akademiens ordbok, *ZIGENARE*.

<https://www.saob.se/artikel/?seek=zigenare&pz=1> [16 maj 2022]

Sveriges nationella minoriteter och minoritetsspråk, *Resandefolket får inte bra*.

<https://www.minoritet.se/2651> [16 maj 2022]

Sveriges Radio, *Kvarteret byter namn - föråldrat och rasistiskt*.

<https://sverigesradio.se/artikel/7294785> [16 maj 2022]

Sveriges Radio, *Ordet lapp på rätt sätt*.

<https://sverigesradio.se/artikel/6828898> [16 maj 2022]

Sveriges Radio, *”Zigenarbacken” inget problem i Köping*.

<https://sverigesradio.se/artikel/6002988> [16 maj 2022]

SVT Nyheter, *Bynamn väckte anstöt - Lantmäteriet ändrar namnet*.

<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/dalarna/bynamn-vackte-anstot-lantmateriet-beslutar-om-andring> [16 maj 2022]

SVT Nyheter, *“Negerskallelandet” i Jokkmokk får inget nytt namn.*

<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrbotten/negerskallelandet-i-jokkmokk-far-inget-nytt-namn> [16 maj 2022]

SVT Nyheter, *Sista kartnamnet med ordet “Neger” försvinner - för kränkande enligt Lantmäteriet.*

<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrbotten/krankande-namn-pa-omrade-i-jokkmokk-tas-bort> [16 maj 2022]

Sydöstran, *Negerbyn - snart ett minne blott.*

<https://www.sydostran.se/solvesborg/negerbyn-snart-ett-minne-blott/> [16 maj 2022]

Uppsala universitet, *Linnés förhållande till rasism är komplicerat.*

<https://www.uu.se/nyheter/artikel/?id=16878&typ=artikel> [16 maj 2022]

Wikipedia, *Skånepolisens register över romer.*

https://sv.wikipedia.org/wiki/Sk%C3%A5nepolisens_register_%C3%B6ver_romer [16 maj 2022]

Wiktionary, *tattig.*

<https://sv.wiktionary.org/wiki/tattig> [16 maj 2022]

Bilaga

Följande frågor utgjorde mallen till våra intervjuer. Alla frågor ställdes inte varje gång och många spontana frågor ställdes under intervjuerna. Några frågor ställdes bara en gång, medan några enstaka aldrig behövdes ställas eftersom de redan berördes. Frågorna ställdes inte alltid i nedanstående ordning utan följde samtalet. Ett bindestreck (-) innebär att det som står innan bindestrecket sades, medan det som står efter bindestrecket bara sades ifall det inte redan berördes vid intervjun.

- Är det okej att vi spelar in? För transkribering. Annars funkar att vi skriver under tiden.
- I vårt arbete fokuserar vi på fyra ord som inte brukar vara accepterade att säga - “neger”, “zigenare”, “lapp” och “tattare”. Fortsättningsvis, vill du att vi använder förkortningar som n-ordet och z-ordet eller tycker du att orden får uttalas?
- Presentera dig själv?
- Kan du definiera vårdat ortnamnsskick? Haft svårt att hitta en fullständig definition på det.
- Tänk ett rättsfall med ett kränkande hävdvunnet ortnamn. Är din uppfattning att Lantmäteriet oftast trycker på hävden eller att de oftast utgår från vårdat ortnamnsskick?
- Finns det någon tumregel för när ett ortnamn som inte uppfyller vårdat ortnamnsskick ska bevaras p.g.a hävd? I vilka situationer sker det?
- Vad är det Lantmäteriet utgår från när de avgör om ett ord är för kränkande? - Allmänhetens opinion? Lantmätarnas personliga åsikter? Språkforskarens utlåtande?
- Vem är det som ska anse att ordet i ortnamnet är kränkande? - Personerna som berörs av namnet, svenskar i allmänhet, Lantmäteriet?
- Hur sker avvägningen mellan hävd och vårdat ortnamnsskick rent praktiskt i situationer med kränkande ortnamn?
- Vet du om ortnamn med orden “zigenare”, “tattare” eller “lapp” har prövats av Lantmäteriet beträffande namnändring?
- Ordet “neger” har tagits bort från ortnamn. Samtidigt finns orden “lapp”, “zigenare” och “tattare” kvar i en del ortnamn. Vad beror det på?

- Efter att första ortnamnet med “neger” togs bort försvann alla andra snabbt. Finns det något samband, eller var det bara en slump?
- Tog bort kvarteret Negern - resten försvann. Om man tar bort ortnamn som innehåller ordet “lapp”, kan det skapa problem med prejudikat eller praxis som till slut får oss att behöva ta bort ortnamnet Lappland? - spelar det någon roll i Lantmäteriets bedömning?
- I vissa områden använder många samer beteckningen “lapp” för sig själva. Kan det påverka bedömningen i sådana områden att befolkningen själva trivs med ordet, eller spelar inte det någon roll i Lantmäteriets bedömning?
- Vilken betydelse har bevarande av kränkande ortnamn?
- Vilken betydelse har borttagandet av kränkande ortnamn?
- Anser du att resandefolket har nytta av platser med tatar-ortnamn, romer av zigenar-namn osv?
- Vissa av orden har en negativ laddning eftersom det var bara där romer och resande fick bo. Anser du att det motiverar att orden tas bort, eller ökar det bevarandevärdet för att man ska minnas historien?
- Kontrollerar Lantmäteriet de generella åsikterna hos berörda folkgrupper i dessa ärenden?
- Är det av större betydelse ifall man kan etymologiskt spåra ortnamnet tillbaka till en faktisk händelse, typ att romerna bott vid zigenarbacken, eller saknar det betydelse?
- Sammanhangen mellan platser med ordet “neger” och mörkhyade verkar vara mer vagt än i situationer med t.ex. ordet “tattare”. Kan det spela in i bedömningen?
- I vissa delar av Mellansverige är ortnamn med ordet “lapp” de enda resterna efter en tidigare samisk bosättning. Är namnets bevarandevärde större på sådana platser än platser med en mer påtaglig samisk historia?
- Kan det spela in att ordet “neger” finns globalt och bl.a. anses vara väldigt kränkande i USA medan de andra förekommer tämligen lokalt? Att diskussionen inte är lika stor globalt för dessa ord?
- Ordet “tattare” har fått en annan betydelse i samhället, som mer tjuv eller sunkig person. Har det betydelse, att ordet inte är lika förknippat med resande längre, eller är det relevanta fortfarande historien?

- Får vi ha med ditt namn i arbetet? Det kommer publicera

RÖR INTE MITT KRÄNKANDE ORTNAMN!
